

דאנטה אליגיירי (1265–1321) (26) ב 1
גדול המשוררים באיטליה. נולד בפירנצה. בשל שיוכו הפוליטי גלה ב־1302 עם אחרים ונדד בין ערי איטליה. יצירתו הגדולה, *הקומדיה האלוהית*, שלה הקדיש שנים רבות, מתארת את העולם הבא על שלושת מדוריו – התופת, הפורגטוריום (טור הטוהר או כור המצרף) וגן העדן על יושביהם המפורסמים.

ד'אקוסטה – ראו אוריאל אקוסטה (ד'אקוסטה)

דב בר המגיד ממזריץ' (1704–1773) (26) ב 3
מראשוני החסידות. נולד בפולין, למד בישיבה, והתפרנס ממלמדות. הקדיש זמן רב ללימוד קבלת האר"י* ואחר כך נעשה "מגיד" – מטיף בשער – בקוריץ וברובנא. מאחר שסבל ממחלה ברגליו נסע למז'יבוז' לקבל ברכה מהבעש"ט*, ונהיה תלמידו. משנפטר הבעש"ט נעשה יורשו בהנהגת החסידות; ישב במזריץ' בגבול ליטא-רוסיה והפיץ את החסידות בפולין, אוקראינה, ליטא ורייסין, גם באמצעות שליחים מטעמו. המשל היה כלי מרכזי ששימש אותו בלימוד. ספרים שכתבו תלמידיו מפיו: *מגיד דבריו ליעקב*, *אור תורה ואור האמת*. באחרית ימיו הכריז הגר"א* חרם על החסידות והחלה רדיפה אחר מאמיניה.

דבורה הנביאה (המאה ה־11 לפנה"ס) (5) ד 2
שופטת ונביאה, מהדמויות המרכזיות בין השופטים* בתנ"ך. בארץ־ישראל התחולל בזמנה מאבק קשה עם הכנענים. יבין מלך כנען שיעבד את בני ישראל באמצעות צבא חזק שהתבסס על 900 "רכב ברזל". באותה תקופה שפטה את ישראל דבורה אשת לפידות שהיתה גם "אשה נביאה", "והיא יושבת תחת תומר דבורה בין הרמה ובין בית אל בהר אפרים". היא הזעיקה את ברק* בן אבינעם מקדש נפתלי, הטילה עליו לגייס עשרת אלפים איש מבני שבט נפתלי* ומבני זבולון להילחם בסיסרא שר הצבא של יבין. אחרי שמרכבותיהם של הכנענים שקעו בנחל קישון והניצחון היה שלם, השמיעה שירה שבה נזפה בשבטים שישבו בחיבוק ידיים, שיבחה את הלוחמים ובעיקר את יעל* אשת חבר הקיני שהרגה את סיסרא.

דגן (19) ד 4
שם כללי למיני תבואה המתאפיינים בשיבולת עמוסת גרעינים. במשפחת הצמחים אלפי מינים, ובהם החיטה*, האורז והתירס, המספקים את עיקר מזונם של בני האדם זה אלפי שנים. בסמוך רחובות קמה, שיבולים וגדיש.

דגניה א 2 (22)
הקבוצה הראשונה, בדרום הכנרת, שכונתה משום כך אם הקבוצות. תחילתה ב־1909 וב"קומונה החדרתית" מ־1910. ב־1920 הוקמה קבוצה נוספת, דגניה ב, בצפון עמק הירדן (ומאז אם הקבוצות היא דגניה א). הסורים תקפו את שתי הדגניות בטנקים במלחמת העצמאות ונהדפו; אחד מהטנקים הסוריים ניצב עד היום בפתחה של דגניה א ומשמש סמל לעמידת הגבורה של מעטים מול רבים.

דה האז, יעקב (1872–1937) ב 4 (12)
עיתונאי ומו"ל של אנציקלופדיה ליהדות. נולד בלונדון, עסק בכתיבה ובעריכה, היה מפעילי התנועה הציונית מראשיתה, מקורב להרצל* וכתב ביוגרפיה שלו. חי בארצות־הברית מ־1902 והיה מתומכי מדיניותו של ברנדייס*. עמד בראש ההסתדרות הציונית באמריקה ב־1918–1921.

דה וינצ'י, לאונרדו – ראו לאונרדו דה וינצ'י

דה מודינה, יהודה אריה [ליאון] (1571–1648) ב 3 (20)
רב, פייטן וחוקר. נולד ופעל בוונציה, איטליה. מספרים עליו שעוד בטרם מלאו לו 3 קרא בהפטרה בבית הכנסת. היה רב ודרשן מפורסם בוונציה, שמשך קהל רב לדרשותיו, ובו גם לא יהודים. כתב בעברית ובאיטלקית בנושאים רבים, מקבלה ועד מוסיקה – תחום שבו נודע כתומכו של שלמה ד'י רוסי*. ספרו *מגן וחרב* משקף את חלקו בויכוחים בין נוצרים ויהודים. כתב גם אוטוביוגרפיה, *חיי יהודה*, ובה מנה 26 מקצועות שבהם שלח את ידו.

דה פיג'וטו, משה (1868–1942) ד 2 (21)
יו"ר ההתאחדות העולמית של היהודים הספרדים. נולד בסוריה למשפחה ממגורשי פורטוגל שהתיישבה תחילה באיטליה. למד מפי רבנים, ולימודי חול – בבית הספר אליאנס. היגר לבלגיה ב־1900, התגורר באנגליה ב־1906–1924 והיה פעיל בקהילה ובתנועה הציונית. סייע לוייצמן* לגייס כספים לתנועה הציונית. היה חבר ב"ועד הצירים" שפעל בארץ־ישראל אחרי מלחמת העולם הראשונה, וכיהן זמן קצר כראש המחלקה המדינית

לעניינים ערביים. ב־1925 נבחר ליו"ר ההתאחדות העולמית של היהודים הספרדים, ואז עלה לארץ־ישראל וגר בירושלים עד 1936 ואחר כך בתל־אביב.

דובנוב, שמעון (1860–1941) (16) א 4
היסטוריון של עם ישראל. נולד ברוסיה, האמין כי את שאלת היהודים אפשר לפתור בעזרת אוטונומיה לאומית ליהודים בארצות השונות. היה אוטודידקט והתגורר לסירוגין בפטרסבורג, מסטיסלב, אודסה, וילנה וברלין. בעלות הנאצים לשלטון עבר לריגה בירת לטביה. נרצח בידי שוטר לאטווי בשעה שהנאצים גירשו את קהילת ריגה למחנות. יצירתו הגדולה – *דברי ימי עם עולם* – נדפסה ב־10 כרכים.

דוד המלך (המאה ה־10 לפנה"ס) [שדרות] (16) א 3
מלך ישראל ואבי שושלת המלכים ביהודה עד חורבן בית ראשון במאה ה־6 לפנה"ס. נולד בבית לחם. כבנו הצעיר של ישי הוטל עליו לרעות את הצאן. בהביאו צידה לאחיו הגדולים במערכה נגד הפלשתים יצא להילחם בגלית הענק, ניצח אותו והפך לחתנו של שאול המלך*. במות שאול היה למלך יהודה בחברון, ושבע שנים לאחר מכן הומלך "על כל ישראל ויהודה", כבש את מצודת ציון – "היא עיר דוד" – וקבע את בירתו בירושלים (שמואל ב, ה). הוא ניצח את הפלשתים, את מואב, את עמון, את עמלק ואת צובה, ואף את ארם דמשק שביקשה להתערב במלחמתו עם צובה. נציבים מטעמו ישבו בארם וכן באדום. אבשלום בנו מרד בו, אך הובס. היה לא רק מצביא ומדינאי אלא גם מוסיקאי ומשורר, ומייחסים לו – או לו ולעשרה חכמים – את כתיבת ספר תהלים. לפני מותו המליך את שלמה* בנו אחריו. לפי האמונה היהודית יהיה המשיח יוצא חלציו.

דוד הראובני (המאה ה־16 לספירה) (26) ב 2
נוסע, הרפתקן ומשיח שקר. הופיע ב־1524 בוונציה, טען שהוא נסיך יהודי מארץ חיבר שבחצי האי ערב, שבה שולט שבט ראובן (מכאן שמו) ובראשו המלך יוסף, אחיו, ופנה אל שליטי אירופה ואל האפיפיור קלמנס ה־7 כדי שיכרתו ברית עם הממלכה שאותה התיימר לייצג ויכבשו ביחד את ארץ־ישראל – שאך זה נפלה לידי שליטיה החדשים של תורכיה, העות'מנים – במטרה למסור אותה לשלטונם המחדש של היהודים. בהשפעתו חזר ליהדות שלמה מולכו* מן האנוסים, וביחד הגיעו השניים לחצרו של קיסר גרמניה; שם נעלם דוד, ואילו מולכו הועלה על המוקד ומת על קידוש השם. גיבור ספרו של מקס ברוד, *ראובני שר היהודים* (1925). לא הרחק רחוב נוסף בשם אוטופיה ציונית מלפני היות הציונות: נס לגויים, כשם התרגום לטנקרד של ד'ישראל.

דודאים**2 ב (26)**

צמח בר שמיוחסות לו סגולות שונות. הוא רעיל, כרוב הסולניים, ויש לו שורש ארוך הנראה כרגלי אדם – מכאן האמונה כי הצמח צועק כשעוקרים אותו מהאדמה. ייחסו לו סגולות מרפא, בין היתר מעקרות, כפי שאפשר ללמוד גם מהסיפור בתנ"ך על מצוקת עקרותה של רחל ועל בכורו של יעקב, ראובן: "וימצא דודאים בשדה ויבא אותם אל לאה אמו; ותאמר רחל אל לאה, 'תני נא לי מדודאי בנך'" (בראשית, ל).

דוחן**4 ד (19)**

מין דגן* המיועד למאכל בהמות ועופות. נמנה עם תת משפחה שבה עשבים רעים כיבלית, דוחנית ועוד.

דויד'קה**3 א (20)**

מרגמה מתוצרת ישראל שפעלה במלחמת העצמאות והצטיינה ברעש הרב שהקימה ובאימה שזרעה בקרב אנשי האויב. נקראה על שם דוד ליבוביץ, שעסק בפיתוחה. מוצגת לראווה בירושלים ובצפת לזכר הימים ההם.

דוליצקי, מנחם מנדל (1856–1931)**3 א (16)**

משורר עברי וסופר יידי. נולד בביאליסטוק, פולין. לימד עברית בערים שונות. אחרי הפרעות של 1881 הצטרף לחיבת ציון. שירו, "ציון תמתי", הוא מראשוני השירים של התנועה הציונית. עבר למוסקבה ב־1882, שימש כמזכירו של ויסוצקי* וכתב את הביוגרפיה שלו, ועם גירוש היהודים מעיר זו ב־1892 היגר לארצות־הברית שבה נאלץ לכתוב, ביידוש, בעיקר סיפורי סנסציה לעיתונות היומית ורומנים קלים. ב־1897–1898 ערך והוציא לאור ירחון בשם די צייט. נחשב להבטחה גדולה, ועם צאתו לאמריקה כתב לו יל"ג* בשיר ברכה: "הא לך עטי, עלה רש מקומי". בשנותיו האחרונות נשכח מלב וחי חיי דחקות, נפטר ונקבר בלוס אנג'לס.

דולצ'ין, אריה (1913–1989)**4 ב (8)**

שר בממשלת ישראל ומבכירי ההסתדרות הציונית. נולד ב־בֶּלְרוֹס, היגר עם דודו למקסיקו, היה פעיל בארגונים ציוניים ונבחר ליו"ר ההסתדרות הציונית המקומית. ב־1944 נבחר לוועד הפועל הציוני. עלה לארץ־ישראל ב־1956. כיהן כראש המחלקה הכלכלית וכראש מחלקת העלייה והקליטה בסוכנות. היה חבר הנהגת הליכוד מטעם התנועה הליברלית, ושימש כשר בלי תיק בממשלת הליכוד הלאומי ב־1969–1970. בשנות ה־80 היה יו"ר הנהלת ההסתדרות הציונית.

דונולו הרופא (26) ב 3
 כינויו של שבתאי בן אברהם דונולו (המאה ה־10 לספירה), שהיה רופא ואסטרונום. על שמו נקרא בית חולים שפעל בעבר ביפו. נולד ופעל באיטליה. כתב ספרי רפואה, ובהם *תחכמוני*: בהקדמה לספר זה הוא מספר כי נפל בשבי המוסלמים עם בני משפחתו, וכי יהודי אוטרנטו פדו אותו. הספר עצמו הוא פירוש לספר *יצירה הקבלי*, ויש בו תיאור חלקי גוף האדם בשמות עבריים והקבלה בין האיברים ובין גרמי השמים. כתב גם את *ספר היקר* או *ספר המרקחות*, הכולל הנחיות להכנת 120 מיני תרופות, אבל אין בו הסבר לשימוש בהן.

דון יוסף נשיא – ראו יוסף נשיא, דון

דונש (הלוי) בן לברט (המאה ה־10 לספירה)
 בלשן ומשורר עברי. נולד בבגדד, גדל והתחנך בפאס שבמרוקו ובגרותו חי בקורדובה שבספרד והתנצח שם בענייני לשון עם מנחם בן סרוק* ושלושה מתלמידיו, ונראה שצדק ברוב הויכוחים. היה ממניחי היסוד להתפתחות התרבות היהודית בספרד המוסלמית. בשיריו העבריים אימץ את המשקל המקובל בשירה הערבית. בעיסוקו בדקדוק הניח כי שמות העצם בעברית נגזרים ברובם משורשים בעלי שלוש אותיות. בין היתר חיבר את הפיוט "דרור יקרא": האותיות הראשונות של ארבע שורות הבית האחרון יוצרות את שמו, דונש. באחרונה בוטל הרחוב.

דורון (20) א 3
 מלה נרדפת למתנה, שי. בסמוך רחוב זָבֵד, מלה נדירה באותה משמעות, וכן רחוב הודיה.

דורי, יעקב (1899–1973) (15) ד 1
 הרמטכ"ל הראשון של צה"ל ולפני כן ראש המטה של ההגנה*. נולד ברוסיה, עלה עם משפחתו לארץ-ישראל בהיותו כבן שבע. למד בחיפה. ב־1917 התגייס לגדוד העברי* במלחמת העולם הראשונה. במאורעות של 1921 היה ממגני תל־אביב ויפו מפני הפורעים הערבים. למד הנדסה בבלגיה, וסמוך לשובו מונה למנהל המחלקה הטכנית בסוכנות* ולמפקד ההגנה במחוז חיפה. לאחר מכן היה ראש מחלקת ההדרכה הארצית של ההגנה, ומונה לראש המטה הכללי שלה ב־1939. נוכח סכנת הפלישה הגרמנית עמד בראש תכנון ההגנה על הכרמל כעין "מצדה* שנייה". ביוני 1948, כשהוקם צה"ל, נעשה לרמטכ"ל הראשון וכיהן בתפקיד זה עד נובמבר 1949. ב־1951 נעשה נשיא הטכניון בחיפה ושימש בכהונה זו עד 1965.

בית דיזנגוף (שדרות רוטשילד 16)

הבית שבו התגוררו צינה ומאיר דיזנגוף, ראש העירייה הראשון של תל אביב, היה מהבתים הראשונים בעיר העברית הראשונה. בתחילה היה בית בודד על החולות, בן קומה אחת ולו גג רעפים; במהלך השנים הורחב.

לאחר מות רעייתו ב־1930 הקדישו ראש העיר "למפעל האמנותי והתרבותי, מוזיאון תל אביב", כדי להנציח את זכר אשתו צינה חיה ז"ל. דיזנגוף הוסיף להתגורר בבית עד יום מותו, ב־1936. בערוב ימיו כתב צוואה והוריש את ביתו "לילדי תל אביב ולתושבי העיר". דיזנגוף הנמרץ ורב הפעלים הודה שאינו מבין באמנות, לכן הקיף עצמו באמנים וועצים. יצירות רכש בכספו, מחוסר תקציב, והיתה לו אהבה ליצירות בנושא התנ"ך. הוא הזמין העתקים מברונזה של פסלי משה ודוד למיכאלאנג'לו. הצייר ראובן רובין מספר בזכרונותיו: "לאחר שהסבירו לדיזנגוף שפסלונים כאלה מצויים באלפיהם בכל חנות מזכרות באיטליה, התפשר וניאות להציבם על גג ביתו."

הבית זכה לשמש כמשכנו הראשון של מוזיאון תל-אביב לאמנות – אותו ניהל ד"ר קרל שוורץ – מ־1932, עוד בחייו של דיזנגוף. בצד המוזיאון ודירתו הפרטית של דיזנגוף פעלו בבית גם בנק אשראי, משרד הקונסוליה הבלגית ומשרד המוזיאון. לאחר הרחבה נוספת של הבית, בתכנון האדריכל קרל רובין, נפתח המוזיאון רשמית במעמד הנציב העליון ב־14.5.48. התכנסה בבית זה מועצת העם, ודוד בן גוריון הכריז באוזני חברה ומוזמנים רבים על הקמתה של מדינת ישראל.

בשנת 1972 נמסר הבית לידי החברה לחקר המקרא, ושש שנים אחר כך נמסרה הקומה התחתונה לצורך שחזור אולם העצמאות. בשנת ה־90 לתל אביב הוחלט להקים חדר זיכרון להנצחת מאיר וצינה דיזנגוף בבית שבו התגוררו.

דײַ רוסי, שלמה (1628–1587) (20) ב 4
 מלחין יהודי בתקופת הרנסנס. נולד ופעל באיטליה, בחצר הדוכס ממנטובה. כינה את עצמו ל'אבראו, כלומר "העברי", ונקרא באיטלקית סלומונה די רוסי. היה בן חסותו של דה מודינה*. כתב מוסיקה מקהלתית – מדרגלים ומוטטים, כלית – סוויטות, סונטות ועוד. יצירה רב קולית בשם "השירים אשר לשלמה" היא מקבץ נעימות לפרקי תהלים, לתפילות וכן פיוטים לשבת וחג. שד"ל* פירסם רשימה ביבליוגרפית של יצירותיו.

דיזנגוף, מאיר (1861–1936) (17) ג 3
 ממקימי האגודה אחוזת בית*, ראשיתה של תל-אביב, וראש העירייה הראשון של "העיר העברית הראשונה". נולד ברומניה, ועבר עם משפחתו לקישינב. שירת בצבא רוסי, הוצב בז'יטומיר (שם הכיר את אשתו לעתיד, צינה*). הצטרף לחובבי ציון* באודסה. למד בפריס לתואר מהנדס כימי, וקיבל עליו ב-1892 להקים מטעם הברון רוטשילד* בית חרושת למוצרי זכוכית בארץ-ישראל, בטנטורה, שלא הצליח. חזר לאירופה, עסק במסחר באודסה ועלה ארצה ב-1905; גר ביפו והיה מראשוני המצטרפים לרעיון הקמתה של שכונה יהודית נפרדת, אחוזת בית; נבחר לוועד, ובשנים 1911–1921 עמד בראשו. כשגדלה תל-אביב נבחר לראש העירייה הראשון שלה ב-1921; התפטר בשלהי 1925 בגלל מחלוקת על התקציב, נבחר שוב ב-1928 וכיהן עד שנת מותו. הרחוב נקרא על שמו ביום הולדתו ה-73. ב-1926 הצטרף לוועד הלאומי והיה חבר ההנהלה הציונית כמנהל המחלקה למסחר ותעשייה. כתב זיכרונות, עם בני תל-אביב בגולה (על מלחמת העולם הראשונה). במותו ציווה את ביתו למוזיאון תל-אביב. (ראו גם עמודים 103 ו-105).

דיזנגוף, צינה – ראו צינה [כיכר]

דיין, משה (1915–1981) [דרך] (19) ג 3
 מבוני כוחו של צה"ל, הרמטכ"ל הרביעי, שר בממשלות ישראל ומאדריכלי השלום עם מצרים. נולד בדגניה* וגדל בנהלל. היה בפלגות הלילה של וינגייט*, ואיבד עין בפעולה צבאית בסוריה מטעם הצבא הבריטי. כמפקד חזית ירושלים במלחמת העצמאות ניהל את השיחות על הפסקת אש מטעם ישראל, ואחר כך השתתף בשיחות שביתת הנשק ברודוס. כרמטכ"ל, 1953–1958, הקים מסגרות לוחמות חדשות, פיקד על פעולות הגמול ועל מבצע קדש*. מ-1959 היה ח"כ. שימש שר החקלאות בממשלות בן גוריון* ואשכול*; ובשיא "תקופת ההמתנה" ב-1967 התמנה לשר הביטחון. היה שותף לניצחון במלחמת ששת הימים*, למאבק נגד הטרור ובמלחמת ההתשה, ופינה את מקומו עם

ג' מאיר* נוכח המחאה הציבורית בעקבות מלחמת יום הכיפורים. עם המהפך של 1977 הציג לו מ' בגין* לכהן כשר החוץ בממשלתו; בכהונה זו היה לו חלק נכבד בהשגת הסכם השלום בין ישראל למצרים. כתב ספרים אחדים על התנ"ך, מדיניות ומלחמה. אביו שמואל היה ח"כ עד 1959; ובתו יעל נבחרה לכנסת מאז 1992.

די לה ריינה, יוסף (המאה ה־15 לספירה) (5) ד 4
יהודי שעסק בקבלה, והיה לגיבור אגדות ויצירות ספרותיות שונות. לפי המסופר היה חכם יהודי מספרד או מצפון אפריקה, ועסק בקבלה מעשית – אולי בניסיון לקרב את הגאולה; לפי נוסח אחר ביקש להיאבק בשטן ולסלקו מהעולם כדי להגביר את האור והטוב, ואף עלה בידו לקשור אותו, אבל התפתה להקטיר לו קטורת וכך אבד. האר"י* אמר שראה את דילה רינה בגלגולו החדש ככלב שחור; וגם רבי משה קורדובירו* השתמש בסיפור כדי להזהיר מפני דוחקי הקץ. פירוש שמו הוא "יוסף של המלכה", ואולי זה שורש הסיפור כי אשת מלך יוון היתה אהובתו.

דימונה (19) ד 2
עיר בנגב, ממזרח לבאר שבע*. תחילה היתה עיירת פיתוח שהוקמה ב־1955 למען פועלים שעבדו בסדום ועולים חדשים. המקום נזכר בתנ"ך: "...וקינה ודמונה ועדעדה" (יהושע, טו). בעיר מוזיאון עירוני לאמנות בת זמננו. סמוך לה הוקם הכור הגרעיני.

דיסנצ'יק, אריה (1907–1978) (6) א 3
עורך מעריב. נולד בלטביה, ולמד בריגה ובווינה. ממיסדי בית"ר. עלה לארץ־ישראל ב־1934, ומצא את ייעודו בעיתונאות. ב־1948 היה עורך החדשות בעיתון הבוקר; ואז נענה לבקשתו של ע' קרליבך* והצטרף לעיתון הערב החדש, מעריב. נעשה עורך ראשי עם פטירתו הפתאומית של קרליבך, קידם את העיתון שהיה במשך שנים "הנפוץ ביותר במדינה", כפי שנכתב בכותרתו, וניווט אותו בהצלחה כמעט עשרים שנה.

דיצה (22) א 4
מלה נרדפת לשמחה*.

דיק, אייזיק מאיר (1814–1893) (24) ב 1
סופר שכתב יידיש ונמנה עם היוצרים שהביאו שמחה כמעט לכל בית יהודי. נולד בליטא, נמשך אל ההשכלה והחל לכתוב בסגנון שנקרא אז "סיפורים בפרוטה". כתב פרודיות וסאטירות, סיפורים סנטימנטליים והיסטוריים. לצורך כתיבת הסיפורים תירגם מעברית מדרשים, תפילות, משלים

ועוד. אחד מסיפוריו הוא עיבוד לספרה של הרייט ביצ'ר סטו, *אהל הדוד תום*; האדון הטוב בסיפור הפך ליהודי, ובסוף הטוב מתגיירים העבדים המשוחררים.

דישון (27) ג 2
מושב בגליל העליון, מצפון לצפת. הוקם ב־1953 בידי עולים מצפון אפריקה. נקרא בשם אחד ממניי הצבאים הנזכרים בתנ"ך (דברים, יד), שבשמו נקרא גם אחד מבני עשיו, וכן משמר את שם הכפר הערבי הנטוש.

ד'ישראל, בנימין (לורד ביקונספילד) – ראו נס לגויים

דם המכבים (14) ב 4
משמות הפרחים שנבחרו לשמות הרחובות של שכונת פליטי הספר כדי להזכיר את הקרבנות שנפלו במלחמת העצמאות. בארץ פרחיו של הצמח הזה אכן אדומים כדם. למרות שמו, ותפוצתו בכל העולם הישן, מוצאו מאוסטרליה. פורח באביב.

דן, ישעיהו (שייקה) (1910–1999) (18) ב 3
מהצנחנים שהתנדבו לצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה, ומי שסייע למאות אלפי יהודים ממזרח אירופה להגיע לארץ. נולד ברומניה, היה חבר בתנועת הנוער הציונית גורדוניה-המכבי הצעיר, עלה לארץ-ישראל בשנת 1935 וגר בתל-אביב. התגייס לצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה, התנדב לצנח באירופה הכבושה בידי הנאצים כדי לסייע ביצירת קשר עם יהודיה, והיה מן היחידים ששליחותם עלתה יפה: הוא צנח ברומניה, וסייע להפגנתן של ספינות מעפילים שחילצו מאות יהודים ממוות ודאי. אחרי תום המלחמה היה פעיל בהברחת נשק ממזרח אירופה לקראת מלחמת העצמאות ובהעלאת מעפילים לארץ-ישראל. אחרי הקמת המדינה עלה בידו לשמור על קשרים הדוקים עם ראשי השירותים החשאיים במדינות הקומוניסטיות – קשרים שנמשכו גם בשנים שבהן ניתקו ברית המועצות וגרורותיה את היחסים הדיפלומטיים עם ישראל. מאוחר יותר הקים את הארגון החשאי "נתיב" במשרד ראש הממשלה, ששמר על הקשר עם היהודים בארצות הקומוניסטיות. פעילותו נמשכה קרוב לארבעים שנה, שבמהלכן התגורר בתל-אביב ויצא ממנה לשליחויות רבות בשם ממשלת ישראל.

דניאל (22) ב 1
דמות מרכזית בספר הקרוי בשמו בתנ"ך. מהגולים שהובאו לבבל, חוזה חזיונות שעמד בניסיונות קשים ויצא בשלום. לפי הדרמטי בסיפורים שבספר ישב המלך במשתה, ולפתע הפיעה יד ורשמה על הקיר מלים חסרות פשר. רק משהובא דניאל מבור הכלא, נמצא הסבר לכתובת "מנא מנא תקל

ופרסין" (מלכותך תינתן בידי הפרסים). נראה שהצייר רמברנדט* הכיר את ההסבר המסורתי לשאלה מה מנע מאחרים לפרש את המלים, שכן בכתובת שבציורו הן רשומות מלמעלה למטה. בשם דניאל נקראו גם אחד מבני דוד ואחד מעולי בבל.

דנין, יחזקאל (1868-1946) (15) ד 1
מהמייסדים של אחוזת בית* ומראשוני תל-אביב. נולד בפולין בשם סוכובולסקי. עלה לארץ-ישראל ב-1886, והיה בה סוחר ופרדסן. עבר ליפו ופתח בה חנות מכולת. היה ממייסדי ספריית שער ציון* ועמד בראש לשכת בני ברית ביפו (שנקראה אף היא שער ציון). הקים את בנק קרדיט-גומלין. ב-1910 נולד לרחל (לבית ילין*) ולו הבן, אהרן, הנחשב לילד הראשון של תל-אביב. ספרה של רבקה אלפר, *קורות משפחה אחת*, מוקדש לתולדות משפחות דנין וילין.

דעואל (20) א 3
אביו של אחד מנשיאי השבטים, קרואי העדה שהיו לצד משה: "ביום השישי נשיא לבני גד אֶלְיָסָף בן דְּעוּאֵל" (במדבר, ז).

דפנה (15) ד 2
קיבוץ בגליל העליון, ממזרח לקריית שמונה באצבע הגליל. עיר קדומה שהתקיימה בסמוך נקראה אף היא כך, בשם הנימפה שסירבה להיעתר לאפולו והפכה לעץ דפנה. הקיבוץ היה אחד משלוש נקודות יישוב שהוקמו בשם "מצודות אוסישקין*"; השניים האחרים היו דן ושאר ישוב*.

דקל (25) ד 2
משפחת עצים הניכרים למרחוק בשל גובהם ובשל דמותם התמירה. בזכות צורתם הנאה ועמידותם נטועים רבים מהם בגנים ובאיי התנועה של תל-אביב. בין סוגי הדקל ישנם התמר*, שממנו לוקחים "כפות תמרים" (ויקרא, כג) לארבעת המינים; הדום, הנמצא בנגב; וכן הקוקוס ודקל הרפיה.

דרויאנוב, אלתר [אשר אברהם אבא] (1870-1938)
(17) ג 4
סופר וחוקר הפולקלור היהודי. נולד בליטא, למד בישיבת וולוז'ין ופנה למסחר. הרבה לכתוב רשימות ומאמרים לעיתונים. היה ציוני ומזכיר הוועד ליישוב ארץ-ישראל באודסה ב-1900-1905. עלה לארץ-ישראל ב-1906, אבל חזר לרוסיה ב-1909, התמנה לעורך העולם ושימש בתפקיד זה עד 1914. עלה שוב ב-1921. ליקט וערך את ספר *הבדיחה והחידוד* (1938). היה חוקר תולדות חובבי ציון* וערך את כתבים לתולדות חיבת ציון ויישוב ארץ-ישראל.

ערך את מדור הספרות באנציקלופדיה אשכול והיה ממייסדי היומון הבוקר וכן כתב העת מימים ראשונים שהביא מזיכרונות ראשוני היישוב. כתב את ספר תל-אביב על הקמת תל-אביב ועל 25 השנים הראשונות שלה, בלוויית מפות, ציטוטים מדברי אדריכלים וציוריו של נחום גוטמן*.

דרור (26) ב 1

חירות וחופש, וכן שמה של ציפור אפורה קטנה הנפוצה בארץ ובעולם כולו ושומרת על חירותה למרות קרבתה למעונות האדם. דרור הבית החום-אפור מכונה גם אנקור, ובנוסף לו נראים בארץ דרור הירדן ולו קן גדול וכבד, דרור הרים הניכר בנקודה שחורה על לחיו הלבנה, דרור ספרדי שלחיי לבנות לגמרי ודרור פז שצבעו חום.

דרזנר, יחיאל (1922-1947) ד 2

מעולי הגרדום*, הרוגי מלכות* של העת החדשה. נולד בפולין, ועלה לארץ-ישראל עם הוריו ב-1933. הצטרף לאצ"ל, נשלח לתפוס בריטים ולהלקותם כגמול על הלקאת נערים יהודים, ונעצר עם שניים מחבריו, אלקחי* וקשאני*. הובא למשפט, כפר בסמכות בית-הדין הבריטי ונידון למוות.

דרייפוס, אלפרד (1859-1935) ב 1

קצין יהודי בצבא צרפת, קרבן עלילת ריגול שעמד במרכז של פרשה אנטישמית שטילטלה את צרפת ועוררה הדים בעולם. ב-1894 טפלו על דרייפוס כי מסר מסמך סודי לגרמנים והאשימו אותו בבגידה. הוא נמצא אשם, הושפל בפומבי ונכלא באי השדים, כלא מחריד באמריקה הדרומית. בזכות אמיל זולא*, ראש השירות החשאי פיקאר ואחרים התגלתה האמת, כי קצין אחר בגד וכי דרייפוס הואשם והורשע רק מפני שהיה יהודי. ובכל זאת נדרשו 12 שנים עד שנשפט מחדש, זוכה והוחזר לשירות צבאי. הפרשה, וגילויי האנטישמיות ששטפו את צרפת, זיעזעו את הרצל* והניעו אותו להגות את מדינת היהודים.

דשבסקי, פנחס (1879-1934) ב 1

מראשוני ההגנה העצמית היהודית ברוסיה. נולד באוקראינה, והיה מהנדס כימי. אחרי פרעות קייסינוב (1903) התנדב לממש את החלטת פעילי ההגנה העצמית בקייב לנקום במחולל הפוגרום. הוא עקב אחרי האיש, פאוול קרושוואן, פצע אותו בסכין לאור היום והסגיר את עצמו למשטרה. בית המשפט דן אותו ל-5 שנות עבודת פרך, אבל בזכות עורך הדין גרוזנברג* שוחרר עוד ב-1906. ב-1910 ביקר בארץ-ישראל, וחזר לרוסיה. אחרי המהפכה נאסר בידי השלטון הסובייטי בגלל תמיכתו בציונות, נשלח לסיביר ושם נפטר.

ה

הא באייר (16) א 1
 מהרחובות ששמש קשור בתקומת ישראל ובמלחמת העצמאות. היום שבו הוכרזה מדינת ישראל העצמאית בשנת תש"ח-1948: ביום זה, יום שישי 14 במאי, קרא דוד בן גוריון את מגילת העצמאות בפני חברי מועצת העם בבית דיזינגוף, המוזיאון הישן של תל-אביב בשדרות רוטשילד, והיה הראשון לחתום עליה. למחרת הסתיים שלטון המנדט הבריטי בארץ-ישראל.

האגוז (27) ג 2
 עץ יער (ותרבות) נושא פרי שממנו אוכלים את הגלעין. רבים ממיני האגוז גדולים ורחבי נוף, ויש מינים שהוכלאו בידי האדם כדי לקבל פרות רבים יותר, או במראה וטעם אחרים. לאגוז מקדמיה הקליפה הקשה ביותר; הפקן נקרא קריה (קריית הפקן); משערים שהאגוז הנזכר בתנ"ך – "אל גינת אגוז ירדתי, לראות באֲבֵי הנחל..." (שיר השירים, ו) – הוא אגוז המלך.

האגמון (20) א 3
 צמח ביצות ונחלים. מתנשא לגובה חצי מטר (ויותר). בראשו מעין שיבולת או סוכך. נוטים לטעות בינו ובין הסוף, ובין שניהם לבין קנה שכלל אינו צמח מים. האגמון נזכר בתנ"ך כמשל לנחות מעמד (ישעיהו, ט).

האדריכל ברוך (ספיר) (26) ב 1
 על שמו של ברוך ספיר (1909–1976), אדריכל, מחנך וחוקר ארץ-ישראל שתרם רבות להכרת הארץ. נולד ברוסיה, עלה לארץ-ישראל עם הוריו – רופא ופסנתרנית – ב-1922, למד אדריכלות בטכניון בחיפה והיה מהפעילים ב"אגודת המשוטטים". הצטרף להגנה ב-1929, שירת בש"י וב-1948 היה ממקימי חיל ההנדסה בצה"ל. עם תום המלחמה הקים את מדור ידיעת הארץ בצה"ל ויזם סדרות הדרכה וחינוך וכן הפקת חוברות "מדן ועד אילת" שעליהן התחנכו הדורות הראשונים של מדריכי ידיעת הארץ. עם שחרורו מצה"ל נמנה עם מתכנניה של שמורת הטבע בהר מירון, ואחר כך עבד במקצועו בעיריית תל-אביב-יפו, גילה את התוואי של חומת העיר העתיקה של יפו וכתב ספרים אחדים ועשרות מאמרים בתחום תחביבו העיקרי, ידיעת הארץ.

האזנר, דב, הרב ד"ר (1874–1938) (12) ב 1
 ממנהיגי היהודים בגליציה. הוסמך לרבנות ואף היה רב בלבוב, וכן קיבל תואר ד"ר. כתב ספר על עלילת הדם שבגללה הועמד מנדל בייליס לדין ברוסיה. במלחמת העולם הראשונה הקים גדוד יהודי שלחם ברוסיה לצד אוסטריה. בשנות ה־20 סייע בשיקום תנועת המזרחי, היה נשיאה בשנים 1921–1925 וציר מטעמה בסיים הפולני. הגיע לארץ־ישראל ב־1928 כיועץ מסחרי לממשלת פולין; מ־1932 היה קונסול פולין בתל־אביב.

האומנים (15) ג 4
 שם סמלי. גם בעלי מלאכה משקיעים מידה של יצירתיות בעבודתם; לא במקרה קרובים – לשונית – האמנות והאומנות. הרחוב נמצא באזור בתי מלאכה; בסמוך נמצא רחוב תובל.

האור [סמטה] (21) ד 2
 אחת מצורות האנרגיה. מקורו הטבעי הוא השמש, ואפשר להפיקו; האדם הפיק אור מאש, מנרות ומהבערת גז – עד לגילוי החשמל, שהפך למקור המלאכותי העיקרי. השם סמלי: הסמטה ממוקמת ליד משרדי חברת החשמל ברחוב החשמל. ממול ניצבה בעבר תחנת הכוח הראשונה של תל־אביב שהוקמה ב־1923 ביזמתו של פנחס רוטנברג.

האחים מסלאוויטה (15) ד 4
 בעלי בית דפוס בעיר זו באוקראינה, שבו הודפסה מהדורה מפורסמת של התלמוד. שמואל־אבא (1784–1864) ופנחס (נפטר ב־1872) היו נכדיו של רבי פנחס שפירא, מייסד שושלת חסידית. רבי פנחס, הצדיק מקוריץ (1728–1790), נחשב לתלמיד־חבר של הבעש"ט*. משה בנו כיהן כרב ללא שכר בסלאוויטה, ופתח בה בית דפוס ב־1792. בנו של רבי משה קיבלו לידם את בית הדפוס. משהעלילו עליהם כאילו גרמו למותו של אחד מעובדיהם, נידונו לגירוש לסיביר, וגזר הדין הוצא אל הפועל ב־1839. בדרךם למקום הגירוש עברו בין שורות חיילים שהלקו אותם. אחרי ששוחררו ב־1856 היה שמואל־אבא לאדמו"ר, וכך גם בנו, רבי אריה ליב מזיטומיר.

האטד [שביל] (22) א 3
 שיח בר נמוך וקוצני. נזכר בתנ"ך: יותם המשיל את אבימלך לצמח חסר ערך זה, שהסכים למשול על העצים (שופטים, ט). לכמה ממניי האטד ענבות הראויות למאכל או לשמש כקישוט.

האלומה (26) ב 3
 אגודת שיבולים אחרי הקציר. שם סמלי המרמז להווי החקלאי שנוצר בארץ עם גלי העלייה הראשונים, וכן לכוחה

של עשייה משותפת לבניין הארץ - כל שיבולת לעצמה שברירית ומכילה מעט גרעיני תבואה, אך לאלומה נוכחות ותרומה רבה. (בשם אלומה נקרא יישוב סמוך לקריית גת.)

האלקושי (16) א 4

שם העט שבו חתם על יצירותיו הסופר זלמן אפשטיין (1860-1936). נולד ברוסיה, היה פעיל בוועד חובבי ציון באודסה עם מ"ל לילינבלום*. עלה לארץ-ישראל ב-1925 והתגורר בתל-אביב, בירושלים וברמת גן. כתב מאמרים וחוברות, בין היתר על תחיית העברית, ועל השקפותיו של ידידו לילינבלום. אחיו הצעיר היה המחנך יצחק אפשטיין*.

האמוראים (8) ב 4

חכמי ההלכה* בארץ-ישראל ובבבל במאות ה-3 לספירה. משמעות המלה בארמית, שפת הדיבור אז, היא פרשנים; זמנם אחרי חתימת המשנה*, ותפקידם היה לדון בה בישיבותיהם, לפרש אותה וללמד לאחרים תוך כדי דיון ביניהם. הדיונים והפירושים האלה כונסו בשני ספרי ההלכה והאגדה החשובים ליהדות, התלמוד הירושלמי והתלמוד הבבלי.

האסיף (20) ב 4

שנתון שערך סוקולוב* בווארשה מ-1885; עד 1894 ראו אור 6 קבצים ספרותיים. השם צנוע כאחת מפעולות החקלאות בשלהי הקיץ, אחרי הקציר והבציר: איסוף העוללות מהשדה ומהכרם. חג הסוכות נקרא גם חג האסיף, מפני שזמנו בתקופה זו בשנה. בסמוך רחובות נוספים על שם כתבי עת.

האספרגוס [שביל] (14) ב 4

צמח גינה ובר, המשמש לנוי ומאכל. מהיחידים שבהם נאכלים הענפים; אלה עטופים בעלים קשקשיים. ייתכן שהובא לארץ-ישראל בידי היוונים, שהכינו ממנו מעדנים עוד במאה ה-4 לפנה"ס, מפני שאינו נזכר אלא בתלמוד הבבלי (ברכות, נ"א).

האקליפטוס (20) א 3

עץ גבוה שמקורו באוסטרליה. הובא לארץ-ישראל עוד בידי הטמפלרים. מאחר שנחשב לעץ היכול לסייע בייבוש ביצות, שגזלו חיי אדם מחמת הקדחת בראשית ימי הציונות, הובאו שתילים רבים מימי הקמת המושבות הראשונות. השני בחשיבותו בעצי החורש בארץ. ראוי לציין שיש בעולם מינים בגובה מאה מטרים, אך גם שיחים; יש מינים המתאימים ליעור בשל גידולם המהיר, ואחרים - לאזורים צחיחים למחצה.

האפרתי, יוסף (1770–1804) (10) ב 1
 משורר ומחזאי עברי. נולד בטרופלוביץ, שלזיה, היה מורה בביתו של יהודי עשיר בעיר סמוכה, ולאחר מכן חי בפראג. שיריו נדפסו בכתב עת, ולאחר מכן כתב מחזה, *מלוכת שאול* (1794), הנחשב לדרמה העברית הראשונה בתקופת ההשכלה.

הארבעה (16) א 4
 לזכר ארבעה חברי ההגנה, עמירם בלינקוב, שרגא הר, אהרן ידידיה ואריה קסלמן, שנפלו במהלך התקפה על מחנה של הצבא הבריטי בשרונה – היום הקריה – בחורף 1946. ההתקפה היתה חלק מפעולת מחאה נגד סגירת שערי הארץ בפני עולים יהודים. הארבעה גדלו והתחנכו בתל־אביב, ואחרי מותם הובאו בה לקבורה.

הארד (4) ב 3
 ברונזה בלעז, סגסוגת ובה נחושת ובדיל, לעתים בתוספת יסודות מתכתיים כעופרת ואבץ, ואחרים כמו זרחן. הארד חזק וקשה ועם זאת נוח לעיבוד מהנחושת* הטהורה, מפני שיש לו נקודת היתוך נמוכה, יחסית. נפוץ בארץ־ישראל בתקופה ההיסטורית המכונה משום כך תקופת הברונזה (לפני תקופת הברזל), ונעשו ממנו כלי עבודה, כלי נשק ועוד. בסמוך רחובות הנחושת והברזל.

האר"י (22) א 1
 ראשי תיבות שמו של האלוהי רבי יצחק – רבי יצחק לוריא אשכנזי (1534–1572) – מקובל בעל השפעה עצומה. נולד בירושלים, התחנך בבית דודו במצרים, התבודד באי על הנילוס, עלה לארץ־ישראל ב־1569 והתיישב בצפת. בשנים האחרונות לחייו התאספו סביבו תלמידים, שבעיניהם היה "משיח בן יוסף", וששמעו מפיו את מחשבותיו העמוקות בקבלה. כל הידוע עליו ועל תורתו בא מפי תלמידיו, ובעיקר חיים ויטאל*. תורה מהפכנית ומקורית זו דיברה על הבריאה כעין גלות ("צמצום"); ועל כך שאת הגאולה, או התיקון ל"שבירה", אפשר להביא באמצעות אמונה עזה.

האשכולית (27) ג 2
 מפרות ההדר הגדולים ביותר – רק הפומלו גדול ממנו – ובוודאי המיצי ביותר, וטעמו חמצמץ־מריר. נקרא כך מפני שהפרי מבשיל באשכולות מרשימים על גבי עצים גדולים שגובהם עד 10 מטרים.

האתרוג (26) ב 3
 מפרות ההדר שאינם משמשים להכנת מיץ. גדל על עץ או שיח קוצני. הפרי המוארך מצטיין בניחוחו. ביהדות – אחד

מארבעת המינים שעליהם מברכים בסוכות, יחד עם הלולב, ההדס* והערבה*, ונזכר בתנ"ך במלים: "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר" (ויקרא, כג). בתעשייה משמשת קליפתו להכנת ממתק, והשמנים האתריים המופקים ממנו – לתמרוקים.

הבימה [כיכר] (16) א 4

בחזית התיאטרון הלאומי בשם זה, שחבריו באו לתל-אביב עוד ב־1928. התיאטרון הוקם במוסקבה ב־1918 כקואופרטיב של שחקנים. בארץ-ישראל הופיע תחילה בבית התיאטרון הארצישראלי, בשדרות רוטשילד; מ־1937 היה ביתו כאן, והוא מהתיאטרונים המובילים בארץ ששיחקו בו גדולי השחקנים כרובינא* ומסקין*. בעיר פועלים גם התיאטרון העירוני של תל-אביב, הקאמרי, ועוד.

הבעש"ט [שדרות] (26) ב 3

ראשי תיבות של הבעל שם טוב, כינויו של רבי ישראל בן אליעזר (1700-1760), מייסד החסידות. נולד במז'יבוז', פודוליה. נודע כבעל שם – כלומר, מי שבכוחו לרפא מחלות גוף ונפש בכוח תפילתו, ולכן – צדיק. הנהייה אחר תורתו נבעה, בין היתר, בזכות הפתיחות שגילה כלפי היהודי הפשוט, שאינו תלמיד חכם, היכול לבטא את אמונתו בשמחה וברגש ולא דווקא בלימוד ובידע. התנועה שיסד הקיפה חלק ניכר מהעם היהודי, והשפעתה רבה עד היום בעולם החרדי והדתי. מצפון לשדרות בשמו – רחובות הקשורים בחסידות.

הברון הירש – ראו הירש, מוריס, ברון

הברוש (20) א 3

מעצי ארץ-ישראל ופריחה. עץ ירוק עד מסדרת המחטנאים. נזכר בתנ"ך עם הארז (מלכים א, ה), עצי בניין (דברי הימים ב, ב) או עצים רעננים – "אשים בערבה ברוש תדהר ותאשור יחדיו" (ישעיהו, מא); בעבר היה בתל-אביב גם רחוב התדהר). יש מינים אפורים-כסופים, יש זקופים ויש דמויי אשוח, רובם בעלי אצטרובלים כדוריים ועלעלים קשים וצפופים. בסמוך רחובות נוספים בשמות עצים. (מושב בשם ברוש הוקם בנגב ב־1953).

הברזל (5) ג 4

יסוד מתכתי קשה. תקופת הברזל מקבילה לימי בית ראשון; לפלשתים היו כלי נשק מברזל, בעוד שלשבטים היו כלי נשק מסגסוגת הארד*. חולשתו של הברזל שהוא נוטה להתחמצן ולהחליד. כתוצאה מעיבוד הברזל מתקבלת פלדה. בסמוך רחובות הנחושת והארד.

בית התיאטרון הלאומי הבימה

קבוצת תיאטרון "הבימה" התארגנה במוסקבה בשנת 1917. ההצגה המפורסמת ביותר שהעלתה הקבוצה, בהצלחה בין לאומית, היא "הדיבוק" שכתב ש' אנ-סקי, בתרגומו של ביאליק. בשנת 1926 ערכה "הבימה" סיבוב הופעות באירופה וארצות הברית. לאחר פילוג בין השחקנים, שחלקם העדיפו להישאר באמריקה, עלתה קבוצה לארץ-ישראל ב-1928. תחילה הציגו בשדרות רוטשילד 80 בבניין התא"י [התיאטרון הארצישראלי], ולאחר מכן – באולם "מוגרבי".

בית "הבימה" תוכנן ב-1934 על ידי האדריכל אוסקר קאופמן, מומחה בתכנון תיאטראות, ובשנה שלאחר מכן הונחה אבן הפינה, שאותה ניתן לראות היום בקיר המזרחי של הבניין. ציור של נחום גוטמן הנציח את הטקס בהומור ברישום. רק בשנת 1945 נחנך האולם הגדול.

ב"הבימה" מצאו את ביטויים שני זרמים עיקריים: מחזות מהעולם ומחזות בנושאים יהודיים. בשנת 1958, במלאת 40 שנה לייסוד "הבימה", העניק שר החינוך והתרבות בשם ממשלת ישראל את התואר "תיאטרון לאומי" ל"קולקטיב הבימה". בשנת 1969 פורק הקולקטיב של התיאטרון, והוא הועבר לחסותו של חבר נאמנים.

האדריכל הלל שוקן כתב בעיתון הארץ ב-14.10.77 שתל-אביב היא עיר זמנית. את ההוכחה לכך שאב מבית הבימה, שהרי "על גלויה משנות הארבעים אינו דומה לבית הבימה על גלויה משנות החמישים, ושוב אינו דומה לבית הבימה על גלויה משנות השבעים..." בהמשך מאמרו מציין שוקן כי ערכו ההיסטורי-תרבותי של בית הבימה אינו מוטל בספק, ונובע הן מהיותו אחד המבנים הציבוריים המשמעותיים הראשונים שנבנו בתל אביב של החולות הזהובים, והן מייעודו כבית לתיאטרון הלאומי. עם השלמתו של היכל התרבות הוחלט להליבש את בית הבימה בבגדים המתאימים לשכן הצעיר. על ידי תליית מרפסת בין עמודיו והרמת הכניסה על המדרגות – הפך הבניין הקלסיציסטי בעל הפרופורציות האנכיות לבניין שהוא כביכול מודרניסטי אופקי. לא חלפו עשר שנים, ושוב מאס מישהו בלבוש החדש, והפעם ציפו אותו באבן והוסיפו קיר מסך מזכוכית.

במשך שנות השבעים ושנות השמונים פשט בית הבימה ולבש צורה עוד פעמיים. על שיפוץ הבניין ב-1970 ניצחו האדריכלים דה מאיו ו' לנדאו,

ובתחילת שנות ה-90 חופו הקירות בלוחות זכוכית. היום פועלים בבניין אולמות אחדים: האולם הגדול, אולם רובינא, מכיל 1000 מקומות; באולם מסקין 300 מקומות; הבימרתף מכיל 292 מקומות, ויש עוד אולם קטן המכיל 100 מקומות ישיבה.

חזית הבניין בשנות החמישים

הבשן (16) ב 1
 חבל במזרח ארץ־ישראל ההיסטורית, ממזרח לירדן ומצפון לירמוך, וכולל אפוא את הגולן*. שטחו יותר מ־11,000 קמ"ר והוא מישורי בחלקו ומכוסה בזלת. עברה בו דרך המלך ממצרים לדמשק, ובחלקו הצפוני התחברה אליה דרך הים. חצי שבט מנשה נחל את ארצם של הענקים שאיכלסו אותו. בימי בית שני נכבש בידי אלכסנדר ינאי*. בשנות ה־90 של המאה ה־19 ייסד כאן הברון רוטשילד* מושבה יהודית שלא החזיקה מעמד. מושבה אחות בשם בני יהודה הוקמה עוד ב־1886, אך ניטשה בהדרגה ונעזבה כליל אחרי שהערבים רצחו את המשפחה היהודית שנותרה בה ב־1920. מדרום לבשן משתרע הגלעד*. מתן השם לרחובות אלה נועד לסמל את הקשר הנצחי בין שני חלקיה של ארץ־ישראל.

הגאון מוילנה – ראו הגר"א

הגבורה [דרך] (14) ב 4
 שם סמלי, להנצחת גילויי הגבורה במלחמת העצמאות תש"ח־1948 שבה נפלו כ־6,000 חיילים ואזרחים – אחד לכל מאה יהודים שהתגוררו אז בארץ־ישראל.

הגדוד העברי (21) ג 2
 כוח יהודי שיזמו טרומפלדור*, ז'בוטינסקי* ופנחס רוטנברג במסגרת הצבא הבריטי במלחמת העולם הראשונה. תחילה התארגן גדוד נהגי הפרדות בפקודו של קולונל פטרסון* (טרומפלדור היה סגנו), שהשתתף במערכת גליפולי; לאחר מכן הוקמו שלושה גדודים בבריטניה, בארצות־הברית ובארץ, והיו בכוחות של אלנבי* שכבש את הארץ; שירתו בהם אישים כז'בוטינסקי, בן גוריון* ובן צבי*. ב־1919 אוחדו שלושת הגדודים ליחידה שנקראה הגדוד הראשון ליהודה.

הגולן (5) ד 2
 אזור הררי בצפון ארץ־ישראל, הגובל בעמק החולה וים כנרת במערב, ברכס החרמון בצפון, בנחל רוקד ממזרח ובבקעת הירמוך בדרום. היה חלק מישראל בימי בית ראשון, חזר להיות חלק מיהודה בימי אלכסנדר ינאי: מתקופת בית שני נותרו שרידי יישובים רבים. הסכם בין בריטניה וצרפת כלל אותו בתחומי סוריה, שתקפה ממרומיו יישובים יהודיים עד מלחמת ששת הימים – אז השתלט עליו צה"ל. עשרות יישובים ועיר אחת, קצרין, הוקמו בו מאז והוא סופח לישראל בחוק מיוחד.

הגיבורים (26) א 4
 מהרחובות הקשורים במאבק היישוב ובמלחמת העצמאות. שנים־עשר מהלוחמים בקרבות תש"ח* עוטרו בתואר "גיבור ישראל", אבל אין ספק שהכוונה גם לרבים נוספים

שחירפו נפשם ושמהם נפלו כארבעת אלפים (כן נהרגו כאלפיים אזרחים). רחובות נוספים מנציחים את המאבק לעצמאות ובהם הארבעה, הגיבור האלמוני, הגייסות, הט"ז, הלוחמים, הכובשים, הל"ה, המאבק, המגן, המערכה, המשלטים, הסיירים, הפורצים, הפלמ"ח, הקלעים, הרכש, השלושה.

הגיחון (26) א 3
המעייין שסיפק מים לירושלים הקדומה. בתנ"ך הוא נזכר גם כאחד מארבעת הנהרות היוצאים מהגן בקדמת עדן, הוא "הסובב את כל ארץ כוש" (בראשית, ב). שלושת האחרים הם הפישון, החידקל והפרת.

הגיבור האלמוני (19) ד 2
בקרב הנופלים בקרבות מלחמת העצמאות היו גם עולים שאך ירדו מהספינות שהביאום ארצה: לחלק מהם לא היתה משפחה בארץ ואיש לא ידע לזהותם בבירור. לכבודם ניתן השם לרחוב זה. בסמוך רחובות הפלמ"ח, המערכה ועוד.

הגייסות [כיכר] (20) א 1
מהרחובות הקשורים במאבק היישוב ובמלחמת העצמאות. לזכר הלוחמים שהתגייסו להגן על היישוב נוכח פלישת צבאות ערב והכוחות שהרכיבו ושלחמו במלחמת העצמאות, תש"ח-1948.

הגימנסיה העברית הרצליה (22) ב 4
בית הספר התיכון העברי הראשון בתל-אביב. נוסדה בתרס"ו-1905, והשפה העברית היתה שפת הלימוד בכל המקצועות. ראשיתה ביפו, בין היתר ברחוב הנקרא עתה בשמה, ובניין הקבע הראשון שלה (1910) היה ברחוב אחד העם - במקום שבו עומד כיום מגדל שלום. מקימיה היו ד"ר מטמן-כהן*, מנהלה הראשון, ופניה רעייתו; ובין מעצבי דמותה - המנהל ד"ר מוסנזון* והמנהל ד"ר בוגרשוב*.

הגינה [סמטה] (21) ד 2
כשמה כן היא: שטח ירוק לא גדול בסמוך לרחוב החשמל. מן השמות שנועדו להזכיר את הטבע.

הגלבווע (21) ג 1
רכס הרים שאורכו כ-18 ק"מ מדרום-מזרח לעמק יזרעאל. גובהו מגיע עד 536 מטרים מעל פני הים. גשמים מעטים יורדים ברכס זה, ובין פרחיו הנודעים אירוס הגלבווע. עליו אמר דוד אחרי הקרב עם הפלשתים שבו נפל שאול: "הרי בגלבווע, אל טל ואל מטר עליכם" (שמואל ב, א); אחת הפסגות ברכס קרויה על שם שאול, והגבוהה מכולן - מלכישוע, בנו של שאול.

הגליל (21) ג 2
 חבל גדול בצפון ארץ־ישראל, הגובל בבקעת הירדן במזרח, בעמק יזרעאל בדרום, במישור החוף במערב ובנהר הליטני בצפון. חלקו הצפוני בתחום לבנון, החלק הצפוני שבתחום ישראל נקרא הגליל העליון (מצפון לבקעת בית הכרם), וחלקו הדרומי – הגליל התחתון. תחילה נקרא בשם זה בתל־אביב רחוב בדרך צפונה (היום מאפו*); כשהתרחבה העיר בכיוון זה, הועבר הרחוב לאזור התחנה המרכזית (הישנה), שממנה יצאו אוטובוסים ומוניות גם ליעדים בצפון.

הגלעד (16) ב 1
 חבל בארץ־ישראל, היום בשלטון ירדן. משתרע ממזרח לירדן, מדרום לירמוך ולבשן*, מצפון לנחל חשבון ולים המלח וממערב למדבר; שטחו 4,850 קמ"ר ועובר בו נחל יבוק. בהשאלה – ארץ־ישראל המזרחית, עבר הירדן. מקור השם, כנראה, במצבה שבנו יעקב ולבן לעדות כי ברית כרותה להם: "ויקחו אבנים ויעשו גל [...] ויקרא לו לבן יגַר שְׁהָדוּתָא, ויעקב קרא לו גֶלְעָד; ויאמר לבן הַגֶּל הַזֶּה עֵד בֵּינִי וּבֵינְךָ הַיּוֹם" (בראשית, לא). זו היתה נחלתו של מכיר בן מנשה. מן הרחובות ששמו ניתן להם כדי לסמל את הקשר הנצחי בין שני חלקיה של ארץ־ישראל.

הגפן (15) ד 2
 משבעת המינים שבהם התברכה ארץ־ישראל. שיח מטפס שפריו אשכולות ענבים, ועליו גדולים, מפורצים, נראים ככף יד. ידועים ביותר המינים התרבותיים, שמקום גידולם הוא הכרם*, ובהם ענבי מאכל וענבי יין מזנים שונים. למרות קומתו הנמוכה, היה שיח זה סמל לחיי שלוה: "וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו מִדָּן ועד באר שבע כל ימי שלמה" (מלכים א, ה). (מושב בשם הגפן הוקם ב־1955 ממזרח לקרית מלאכי בשפלה.)

הגר"א (21) ג 2
 ראשי תיבות שמו של הגאון רבי אליהו (1720–1798), שכונה הגאון מוילנה, גדול דורו בהלכה ובעל ידע רב בנגלה ובנסתר. בספריו, שרובם נרשמו בידי תלמידיו, גילה בקיאות גם במדעים, ובמידת הצורך עשה בהם שימוש להבנת דברי התורה. בזמנו קמה תנועת החסידות, והוא נחשב לראשון מבקריה ולראש ה"מתנגדים". ביקש לעלות לארץ־ישראל בהיותו כבן 60, ומשום סיבה לא ידועה לא הרחיק וחזר לביתו; עליית תלמידיו ארצה החלה ב־1808.

הדגה (27) ג 2
 שם כללי לדגים למיניהם, שלל הים. קודם היה זה רחוב הלווייתן. בסמוך רחובות הדייגים, היסעור – וצפונה להם נמל יפו, הדולפין והשחף, הצדף ושמות הקשורים לספינות ולאנשים המשיטים אותן.

הדגל (25) **ג 1**
 על שם דגלה של התנועה הציונית שהיה לדגלה של מדינת ישראל: רקע לבן ועליו שני פסים בתכלת השמים וביניהם מגן דוד. דבריו של וולפסון* בקונגרס הציוני על זיקת הדגל לטלית התפילה היו כנראה הדחיפה האחרונה לאימוץ הדגל הכחול-לבן.

הדואר (22) **ב 4**
 המשרד הראשי של שירות חשוב זה ביפו בתקופת המנדט היה ברחוב הראשי הסמוך, הנקרא מאז האיחוד עם תל-אביב שדרות ירושלים. היום, פרט לתפקידו כבית דואר, נמצא ביפו מדור השירות הבולאי, האחראי להנפקת הבולים החדשים ומספק מעטפות יום ראשון ופרטי בולאות נוספים לאספנים חובבי בולים.

הדולפין (27) **ג 1**
 יונק שהוא קרוב משפחה של לווייתני השיניים הטורפים. נחשב לאחד מבעלי-החיים הנבונים ביותר, ובוודאי העליונים ובעלי חוש ההומור. אורכו, ממטר (דולפין נהרות) עד 8 מטרים (אורקה), אינו מרשים כשל ענקי הלווייתנים. חי גם בים התיכון ומופיע לעתים ליד חופי יפו.

הדייגים (27) **ג 2**
 שם סמלי לכבוד הדייגים של יפו. הרחוב נמצא מדרום לנמל, ובסמוך – רחובות הדגה, היסעור ועוד.

הדמומית [שביל] (14) **ב 4**
 משמות הפרחים שנבחרו לשכונת פליטי הספר כדי להזכיר את הקרבנות שנפלו במלחמת העצמאות. פרח בר לא גדול, בעל צבע אדום עז ולעתים צהוב, הקרוב לנורית ולכלנית. מינים אחדים גדלים בשדות, בין שיחים ואף במדבר.

הדסה (16) **ב 2**
 הסתדרות הנשים הציוניות בארצות-הברית. הוקמה ב־1912 בראשותה של הנרייטה סולד* ונקראה בשמה העברי של אסתר*. זהו ארגון הנשים היהודיות הגדול ביותר בעולם, והיום – חלק מההסתדרות הציונית העולמית. הקימה בארץ-ישראל רשת בתי חולים, מוסדות בריאות, בתי ספר לאחיות וכן מפעל להזנת תלמידים. הססמא שחרתה על דגלה "ההסתדרות הרפואית הדסה – שהוקמה ב־1922 – היתה "אַרוֹכַת בַּת עֵמִי" (ירמיהו, ח). יזמה בין השאר את בית החולים האוניברסיטאי בירושלים הקרוי בשמה. עד 1931 היה בית חולים הדסה בתל-אביב חלק מהסתדרות הנשים, ואז הועבר לרשות העירייה (נקרא על שם ראש העירייה השלישי, רוקח*, ולבסוף צורף לאיכילוב). בניין העירייה ניצב בסמוך למה שהיה פעם גן הדסה, אף הוא על שם הארגון, והיום – גן העיר.

הדף היומי (5) **ג 2**
 שגרת לימוד מתוך הגמרא שייסד בתרפ"ג-1923 רבי מאיר שפירא (1884-1934), מי שהקים את ישיבת חכמי לובלין (נחנכה ב-1930). לפי הרעיון שהגה רבי מאיר, הלימוד מחזורי: לומדים דף גמרא אחד ביום, ומסיימים כעבור כשבע שנים. מחזור הלימוד הראשון הסתיים ב-1931.

הדר יוסף (6) **ב 4**
 הרחוב הראשי בשכונה באותו שם, שהוקמה ב-1949 מצפון לירקון; היום מצפון-מזרח לגני התערוכה. נקראת על שם יוסף אלישר (1867-1948), איש ציבור מירושלים שנודע במאבקו על זכות היהודים בהר הזיתים, ושביזמתו נרכשה הקרקע להקמת השכונה ב-1946 ואדמות נוספות באזור.

ההגה (27) **ג 1**
 שם סמלי. הכוונה למוט הבולט מירכתי הספינה ושבועזרתו מכוונים אותה. בסמוך רחובות נוספים מעניין הספנות.

ההגנה [דרך] (19) **ד 3**
 מהרחובות ששמשם קשור בתקומת ישראל ובמלחמת העצמאות. התארגנות צבאית מחתרית שהוקמה ביישוב היהודי כדי לדאוג להגנה מפני התקפות הערבים, ונאבקה גם בשלטון המנדט הבריטי שמנע עלייה והתיישבות. באה אחרי בר גיורא והשומר*, שהיו התארגנויות ליחידים, ובגישה הפוכה: לגייס את כל היישוב למאמץ משותף. הוקמה ב-1920, במידה רבה בעקבות מאורעות תל חי* ונפילתם של טרומפלדור* וחבריו, והיתה מכשיר בידי מנהיגי היישוב היהודי שנאבקו לביצור מעמדה הלגיטימי של הקהילה היהודית במסגרת המנדט הבריטי. חברי ההגנה שחלקו על דרכה המאופקת הקימו את אצ"ל* ומאוחר יותר את לח"י*; והנהגת היישוב לחמה בהם מתוך אמונה שהפיצול מחליש את כוחו של היישוב. מתוך ההגנה קמו בין השאר פלוגות השדה (הפ"ש) והפלמ"ח*. במחצית השנה הראשונה של מלחמת העצמאות הקימה ההגנה 12 חטיבות, שאותן מסרה לצה"ל ביום הקמתו ביוני 1948. המטכ"ל האחרון של ההגנה קיבל את הפיקוד על צה"ל* ביום ייסודו.

ההדס (26) **ב 3**
 שיח נמוך, ירוק עד, בעל ניחוח עז. מארבעת המינים שעליהם מברכים בחג הסוכות, יחד עם האתרוג*, הלולב והערבה*. נזכר בתנ"ך הן בהקשר זה (ובביטוי "ענף עץ עבות" - ויקרא, כג) והן כאחד מהצמחים שבהם יפרח המדבר: "אתן במדבר ארז, שיטה והדס" (ישעיהו, מא). שמה העברי של אסתר המלכה היה הדסה. בעמים אחרים זכה צמח זה לשמש משל לאחדות ואף לשלום.

ההעפלה – ראו לונדון, גן ואתר ההעפלה

1 א (20) ההשכלה [שדרות]
 תנועה רעיונית שכבשה מקום חשוב בקרב יהודי אירופה – תחילה בגרמניה ואחריה ברוסיה ובפולין – בסוף המאה ה־18 ובמאה ה־19. הושפעה מההגות באירופה במאה ה־18 שגרסה הרחבת הידע וההבנה. אנשי ההשכלה היהודית תבעו צמצום הפולחן והלימוד המסורתי בתלמוד ומפרשיו, לימוד שפות זרות ומדעים, והשתלבות בחברה ה"כללית" – אם בלבוש ובתעסוקה ואם בביטול הייחוד הלאומי (התבוללות).

4 א (16) הוברמן, ברניסלב (1882–1947)
 כנר יהודי בין־לאומי ומייסד התזמורת הפילהרמונית הישראלית. נולד בפולין, לא זכה ללמוד נגינה באופן מסודר אך למד בעצמו ועוד כ"לד פלא" ערך מסעות קונצרטים בעולם כולו. ביקר בארץ־ישראל לראשונה ב־1929, ונוכח עליית הנאצים לשלטון בגרמניה וסילוק הנגנים היהודים מן התזמורת בארץ זו הגה ב־1936 את הקמתה של "התזמורת הסימפונית הארצישראלית", לימים הפילהרמונית, בתל־אביב. בתזמורת נקלטו עשרות נגנים מחוננים, וגדולי המוסיקאים בעולם נתנו לה את ברכתם; המנצח הגדול ארטורו טוסקניני* לא הסתפק בברכה – הוא בא לארץ־ישראל וניצח על קונצרט הפתיחה החגיגי באולם שהוכשר לכך במגרשי יריד המזרח בתל־אביב שבו ניגן הוברמן כסולן. שנתיים אחר כך הוענקה לו אזרחות כבוד של תל־אביב. היכל התרבות, משכנה של התזמורת זה עשרות שנים, ניצב ליד הרחובות הוברמן וטוסקניני.

1 א (26) הוגו, ויקטור־מארי (1802–1885)
 נחשב לגדול המשוררים בצרפת, וכתב גם ספרי פרוזה ומחזות. עוד בהיותו בן 17 כתב את הגרסה הראשונה של בוג ז'רגל, ספר הרפתקאות עוצר נשימה. ספריו הידועים ביותר הומחזו והוסרטו: הגיבן מנוטר דאם (המכשפה מפריס) ועלובי החיים שהפך גם למחזמר.

3 א (20) הודיה
 שבח, מתן תודה. (זהו גם שמו של מושב ממזרח לאשקלון שהוקם בידי עולים מהודו ב־1949.)

3 ג (17) הוז, דב (1894–1941)
 מראשי תנועת הפועלים ומחלוצי הטיס בארץ. נולד בפולין, עלה עם הוריו לארץ־ישראל ב־1905 והמשפחה התגוררה ביפו. היה מבוגרי המחזור הראשון של הגימנסיה* הרצליה. שירת בצבא תורכיה במלחמת העולם הראשונה, היה מיוזמי ארגון ההגנה* ועסק מטעמה ברכש. ממייסדי סולל בונה

וממנהליו. היה חבר מועצת עיריית תל-אביב מ-1925 וב-1935 היה סגן ראש עיריית תל-אביב. נהרג בתאונת דרכים. על שמו שדה דב, שדה התעופה צפונית לירקון בתל-אביב.

הולצברג, שמחה (1925-1994) (26) ב 4

שריד מן השואה שהקדיש שנים רבות לסיוע לזולתו, בעיקר לחיילים פצועים ולבני משפחותיהם וכונה "אבי הפצועים". השתתף במרד בגיטו וארשה, שוחרר ממחנה הריכוז בידי הצבא הבריטי ב-1945 ומאז עלתו ארצה תרם ממרצו, זמנו וכספו לאחרים. על פועלו הוענק לו פרס ישראל לתשל"ו-1976.

הונא, רב (המאה ה-3 לספירה) (19) ד 3

מחשובי האמוראים* בבבל. נראה שהיה ממשפחת ראשי גולה ונולד לא הרחק מסורא, אך בעלומיו ידע מחסור – בעוד שבזקנתו היה עשיר וחילק צדקה בשפע. כארבעים שנה היה ראש ישיבת סורא. התלמוד הבבלי מביא מאות ממאמריו, ומספר גם על חייו ועל מנהגיו. עם מותו הובא לקבורה בארץ-ישראל. אישים נוספים נקראו בשם זה, ובהם רבי הונא, אמורא ארצישראלי מהמאה ה-4 לספירה, או מר הונא, שהיה ראש גולה.

הופיין, אליעזר (1881-1957) (7) ד 4

מנהל בנק אפ"ק* וממעצבי הכלכלה של מדינת ישראל. נולד בהולנד, היה לצינוני מגיל צעיר ועלה לארץ-ישראל ב-1912. שימש כסגן מנהל בנק אפ"ק, וכמנהל הבנק בשנים 1924-1947. עם תום המנדט הבריטי הוטל עליו ועל אליעזר קפלן* להכין את המעבר לעצמאות ולהוציא את שטרות הכסף הראשונים של מדינת ישראל – שהיו, בעצם, שטרות של בנק אפ"ק (שהיה לבנק לאומי לישראל). יחד עם עמיתו לבנק, בארט*, הוא חתום על השטרות הראשונים האלה. הוסיף ושימש יועץ לממשלה בענייני כלכלה וכספים ונשא בתפקידים ציבוריים נוספים.

הורודצקי, שמואל אבא, ד"ר (1871-1957) (19) ד 1

חוקר הספרות הרבנית, הקבלה והחסידות. נולד באוקראינה, ועוד כשהיה בן 20 חיבר ביוגרפיות קצרות על גדולי הרבנים – הרמ"א, מהרש"א* – וכמה מראשוני החסידות. קיבל תואר ד"ר מאוניברסיטת ברן ב-1912. עשר שנים אחר כך התיישב בברלין, וכתב בה רבים מספריו: *החסידים והחסידות* ומהדורות מדעיות של *שבחי הבעש"ט*, *תורת ר' נחמן מברסלב*, *תורת המגיד ממזריץ'*, *תורת הקבלה של רבי משה קורדובירו* ועוד. עלה לארץ-ישראל ב-1939 והוסיף לכתוב: *שלוש מאות שנה של יהדות פולין*, *יהדות הרגש ויהדות השכל*, ספר על העליות לארץ ועוד. בספריו חשף את השפעת הקבלה על החסידות.

הורקנוס יוחנן – ראו יוחנן הורקנוס

הושע [הנביא, בן בארי] (המאה ה־8 לפנה״ס) (17) ד 1
מנביאי הכתב, הראשון בספרי תרי עשר. ניבא ״בימי עזיה, יותם, אחז, יחזקיה מלכי יהודה, ובימי ירבעם בן יואש מלך ישראל״ (הושע, א). בספר 13 פרקים, ורובו נבואות זעם וגינוי לחטאים.

הותיקים [שדרות] (20) ב 1
לכבודם של ותיקי הפועלים בתל־אביב, שהתיישבו בשיכון בשם זה שהקימה ההסתדרות בקריית שלום. (ראו גם ותיק.)

הזהר (11) ד 4
ספר יסוד בקבלה. לפי המסורת מיוחס חיבורו לרבי שמעון בר יוחאי* בן המאה השנייה לספירה, אך כנראה התחבר בספרד בידי רבי משה די ליאון בסוף המאה ה־13 לספירה. השפיע רבות על החסידות.

הזז, חיים (1898–1973) (5) ד 3
סופר ומחזאי. נולד באוקראינה. בתקופת המהפיכה כתב לעיתון במוסקבה. בשנות ה־20 שהה בתורכיה, בגרמניה ובצרפת ועלה לארץ־ישראל ב־1932. בספריו המוקדמים תיאר את חיי היהודים ברוסיה. מאז הקדיש חלק ניכר מיצירתו לעדות שונות, בעיקר לתימנים (יעיש, 4 כרכים; היושבת בגנים). ספרו בקולך אחד מוקדש לשניים מעולי הגרדום*, ברזאני* ופיינשטיין*, שהעדיפו ליטול את חייהם ולא להתמסר לתליין הבריטי. במחזה בקץ הימים חזר לתסיסה המשיחית בימי שבתי צבי. היה פעיל באקדמיה ללשון העברית. חתן פרס ישראל לספרות בתש״ג־1953. רעייתו היא המשוררת בת מרים*; בנם נפל עם הל״ה*.

הזית (15) ד 2
עץ פרי ירוק עד ומאריך שנים. משבעת המינים שבהם התברכה ארץ־ישראל: שכן את ה״שמן״ הנמנה עמם עצרו בימי קדם בבתי בד – תחת קורת עץ כבדה – ממסיק של פרי עץ הזית. השמן משמש לתיבול, לטיגון, לבישול וכן למאור ולשימושים נוספים. הפרי נאכל כשהוא כבוש, לאחר שמפיגים ממנו את מרירותו.

הזמיר (20) ב 4
אגודה מוסיקלית במזרח אירופה במאה ה־19 ומקהלה שפעלה בארץ משנות ה־20 של המאה העשרים; שתי אלה ואגודות נוספות נקראו על שם ציפור שיר קטנה שהצלילים הבוקעים מגרונה הפכו אותה לנערצת בסוגה. הנס כריסטיאן אנדרסן (״הזמיר של מלך סין״) ואוסקר וילד (״הזמיר

(הוורד") כתבו על כוח שירתו של הזמיר. בארץ-ישראל מצויים שלושה מיני זמירים: רונן - חולף בארץ בנדודיו ממערב אירופה לאפריקה המזרחית (ובחזרה) ודוגר בגאון הירדן; כחול חזה - חולף או חורף בישראל; ומנומר - חולף בארץ בנדודיו בדרכו לדרום חצי האי ערב ולמזרח אפריקה, ומהן.

הזרם (21) **ד 4**
שם סמלי: המשמעות היא שטף, תנועה. בעבר ייחסו מלה זו בעיקר למים; היום - בעיקר לחשמל. בסמוך נמצאים רחובות בעלי שמות מהקשר דומה: המנוע, הפלך, הכישור ועוד.

החבצלת - ראו חבצלת

החובבים [סמטה] (17) **ג 2**
חובבי שפת עבר: מי שעשו רבות כדי להחזיר את העברית לשימוש יומיומי, החל בבן יהודה* וועד הלשון ועד גדוד מגיני השפה.

החותרים (20) **א 3**
שם סמלי - מי שנאבקו כדי להתקרב למטרה נכספת, והכוונה למעפילים* שחתרו לארץ-ישראל, למרות המכשולים. (בשם זה נקרא קיבוץ לחוף הים, דרומית לחיפה ובצל הכרמל. הגרעין להקמתו התארגן ב־1942, והתיישב במקומו הנוכחי עשר שנים לאחר מכן.)

החיזיון (24) **ב 2**
התרחשות, ובהשאלה - הצגה, מראה. בסמוך רחובות על שם מחזאים כאנ־סקי*, גולדפדן* ועוד.

החיטה (26) **ב 2**
צמח תרבותי המספק לאדם את עיקר לחמו, פשוטו כמשמעו. מגדלים חיטה זה אלפי שנים והיא משבעת המינים שבהם התברכה ארץ-ישראל. בשנת 1906 גילה אהרן אהרנסון בגליל את חיטת הבר או "אם החיטה" שהיתה, אולי, הצמח המקורי שממנו נוצרו הזנים התרבותיים.

החי"ל [שדרות] (20) **א 2**
ראשי תיבות של חטיבה יהודית לוחמת - ידועה גם בשם הבריגדה היהודית - כוח צבאי ובו כ־3,000 חיילים (או יותר) שהוקם ב־1944 במסגרת הצבא הבריטי והתבסס על גיוס מתנדבים מן היישוב העברי בארץ-ישראל למלחמה בגרמניה הנאצית, תחת סמל ודגל משלו. מפקד החטיבה המוגברת היה בריגדיר לוי (א"פ) בנג'מין, יהודי מקנדה, וסמלה היה שני פסי תכלת על רקע לבן ומגן דוד זהוב ביניהם. בין היתר, השתתפה בקרבות על הנהר סניו באיטליה. אחרי המלחמה מילאו אנשי הבריגדה תפקיד

חשוב בארגון ה"ברייחה" וההעפלה, יציאת היהודים מאירופה ועלייתם לארץ־ישראל. מפקדי החי"ל ואנשיו בעלי הניסיון הצבאי היו בין מקימי צה"ל. בסמוך רחובות על שם מפקדי צבא ומסגרות לוחמות בשתי מלחמות העולם.

החלוצים (21) ד 3

מי שהולכים בראש המחנה, ראשונים לפעולה במדע ובכל התנסות קשה. כך כונו מתיישבי ארץ־ישראל מבני העליות הראשונות, מהרבע האחרון של המאה ה־19, שבחרו לעבד את האדמה ולהוציא ממנה את לחמם. מאוחר יותר דבק הכינוי בקבוצות צעירים חסרי כול שהתארגנו בגולה בסיועה של התנועה הציונית והכשירו עצמם לעבודה חקלאית לפני שעלו לארץ־ישראל.

החלפנים (22) ב 4

מי שמחליפים מטבעות ושטרי כסף של מדינות שונות. ברחוב זה, שהיה סמוך לנמל יפו, ישבו יהודים ומוסלמים, נוצרים וארמנים, ועסקו בהחלפת כספים לעולים בנמל זה.

החצב [שביל] (14) ב 4

צמח גבוה, רב שנתי, בעל בצל גדול ואשכול פרחים בראש עמוד גבוה הניכר למרחוק. נחשב למבשר הסתיו: הבצל הרדום בקיץ מוציא את העמוד ואף את התפרחת עוד לפני שמצטנן האוויר ואילו העלים הבשרניים בוקעים רק אחרי רדת הגשמים. (מושב בשם הצמח הוקם ב־1949 ליד גדרה.)

החצוצרה (25) ג 1

כלי נשיפה בעל קול עז ומריע ששימש בעבר גם בתפקידים צבאיים מגוונים (היום – להנפת הדגל). בסמוך הן רחובות הקשורים בנגינה – הכינור, גיתית, ובעבר היה גם החליל; הן רחובות הקשורים בתרועה – השופר, הקרן; והן רחובות הקשורים במלחמה – המגן, הקשת, מבקיעים ועוד.

החוב (26) ב 2

עץ גדול, ירוק עד, בעל פרי־תרמיל עצי, קשה ומתוק. המתיקות באה מן הצוף הנפרש מתושבת הפרח. אינו נזכר בתנ"ך בשמו, וכנראה הובא לארץ־ישראל בימי בית שני. כמחצית ציפת הפרי הבשרנית מכילה סוכר.

החרמון (22) א 2

רכס בצפון־מזרח ארץ־ישראל ההיסטורית, ולדעת רבים – ההר היחיד בתחומיה. נקרא גם שריון, ובערבית ג'בל א־שיח, הר הישיש, בגלל לובן השלג המכסה בחורף את פסגתו, המתנשאת עד 2,814 מטרים. הרכס נמצא בגבול סוריה־לבנון־ישראל: השלוחות בשליטת ישראל מתנשאות עד 2,224 מטרים מעל פני הים.

החרמון [סמטה] (22) א 2
ראו לעיל.

החרמש (25) ג 1
כלי ידני לקציר. בהשאלה מכונה כך פלח הירח. בסמוך רחובות בשם כלי מלחמה ומוות, אולי מפני שמלאך המוות בנצרות מצויד בחרמש. (בשם זה נקרא יישוב קהילתי שהוקם ב־1983 בצפון השומרון.)

החרצית [שביל] (14) ב 4
פרח בר צהוב, לבן או ורוד; וכן זנים תרבותיים שפותחו ממנו. כמה מ־160 המינים נפוצים יותר מאחרים, ובהם פרח הבר חרצית עטורה, המצהיבה באביב שטחים ענקיים. במינים התרבותיים קיימים פרחים שקוטרם 30 ס"מ, פי עשרה ויותר מפרח הבר הנפוץ.

החרש (20) ב 2
אומן העובד בעץ, באבן או בברזל. משמות הרחובות מתחום עבודת הכפיים. עוד ב־1882 הקימו חלוצי ביל"ו קבוצה בשם "שיבת החרש והמסגר*" ביזמת מיכל פינס* ודוד יודלביץ, וזה היה שם הרחוב עד שפוצל לשניים. בעבר היה בתל־אביב גם רחוב החרושת, נגזרת מאותו שורש, שהוסב לרחוב חכמי.

החשמונאים (15) ד 4
משפחת כוהנים ממודיעין שהרימה את נס המרד נגד המתיוונים ונגד המשעבד הסלווקי־סורי שהשקיע מאמץ ניכר בטשטוש הייחוד היהודי. בראש המשפחה עמד מתתיהו החשמונאי, וסייעו בידו בניו יוחנן הגדי*, יהודה המכבי*, שמעון התרסי*, אלעזר החורני* ויונתן הוופסי*. צאצאי החשמונאים הנהיגו את ממלכת יהודה יותר ממאה שנה, תחילה כנשיאים (שמעון ובנו יוחנן הורקנוס*) ואחר כך כמלכים (יהודה אריסטובלוס*, אחיו אלכסנדר ינאי*, רעייתו שלומציון* וכן בניהם ואחד מנכדיהם). (בשם חשמונאים נקרא יישוב עירוני בחבל מודיעין, סמוך לקריית ספר. בית חשמונאי, יישוב כפרי הסמוך לרמלה, נקרא על שם שמעון בן מתתיהו, נשיא יהודה.)

החשמל (21) ג 2
אנרגיה המניעה את החרושת ומאירה את הבתים והרחובות שאותה מחולל האדם מאז המאה ה־19. כאן ניצבה תחנת הכוח הראשונה של תל־אביב (וארץ־ישראל), שהקים פנחס רוטנברג ב־1923: לא היה זה יותר מגנרטור גדול. עם השנים הוקמה תחנת כוח גדולה בהרבה, רדינג*, מצפון לירקון; כיום פועלים כאן משרדי החברה בתל־אביב. בסמוך גם שביל האור.

הט"ז (5) ד 2

מהרחבות ששם קשור בתקומת ישראל ובמלחמת העצמאות. לזכר 16 מחברי ההגנה שנהרגו בקרבות מלחמת העצמאות ליד מושב עטרות וליד נווה יעקב מצפון לירושלים. שיירת תגבורת לשני היישובים, שנשלחה ב־24 במרס 1948 אחרי שנהדפו התקפות ערביות אחדות על המושבה נווה יעקב, נתקלה במארב ליד שועפט וכל לוחמיה נהרגו. הדרך ליישובים נחסמה. כוחות הליגיון הערבי תקפו שוב, בעזרת משוריינים, ונהדפו. הנשים והילדים פונו ב־10 במאי; ב־17 במאי נטשו גם הלוחמים. שני היישובים נשארו בשטח ירדן עד מלחמת ששת הימים.

הטיילת [מורד] (17) ד 4

השם מיוחד למורד צנוע לצד גן לונדון* אל חלקו הדרומי של חוף בוגרשוב*. ראו גם טיילת להט*.

הטייסים [דרך] (18) א 3

לכתחילה נועד הרחוב להנציח שלושה טייסים שנפלו במלחמת העצמאות, דוד שפרינצק, מתי סוקניק ומודי אלון; שני הראשונים הגנו בנופלם על תל־אביב מפני הפגזה מצרית מן הים. אבל לבסוף הוחלט לקרוא לו לכבוד מי ששומרים על שמי המדינה ומשרתים את הבאים אליה והיוצאים ממנה בדרך האוויר. הכביש, בקצה המזרחי של תל־אביב, מוליך אל נמל התעופה בן גוריון בלוד, שער הכניסה הראשי למדינה.

הטית זין - ראו ה־ט"ז**היהודי זיס (24) ב 1**

הכינוי שבו נודע יוסף יששכר זיסקינד אופנהיימר (1698-1738), יועץ בכיר ומעין שר האוצר של הדוכס מוירטמברג. זהו גם שם ספרו של ליאון פויכטוונגר (1884-1958) שנכתב ב־1925, ומספר איך מעמדו הרם היה לצנינים בעיני רבים, ובעקבות עלילות זדון - נאסר והוצא להורג. הספר היה לנבואה מזעזעת, אם זוכרים כי שנים ספורות לאחר כתיבתו עלו הנאצים לשלטון והאידיליה שבה חיו יהודי גרמניה התנפצה. מחזה, אף הוא באותו שם, הועלה ב"הבימה".

היוצ"ר - ראו יוצ"ר**הייכל, יוסף, ד"ר (1907-1989) (26) ב 1**

ראש העיר הערבי האחרון של יפו טרם הקמתה של מדינת ישראל ואיחוד תל־אביב ויפו לעיר אחת. נולד ביפו למשפחה שמוצאה ממצרים. למד משפטים בצרפת (וקיבל

תואר דוקטור במשפטים בסורבון) ואחר כך כלכלה בבריטניה. ב־1938 שב לארץ-ישראל והיה עורך דין, שופט שלום ומפקח על בתי הספר הערביים-מוסלמיים. מ־1946 היה חבר ב"וועד הערבי העליון" ובשנה שלאחר מכן נבחר לראש עיריית יפו. עם כניעת העיר ב־1948 היגר לירדן, ותמך בסיפוח יהודה ושומרון לממלכה ההאשמית. ספרו *הבעיה הפלסטינית* (1937) חדור ברוח לאומנית.

היינה, היינריך (1856-1797) א 1

מגדולי המשוררים בגרמניה. נולד כיהודי בשם חיים, המיר את דתו ונעשה נוצרי לותרני בגיל 28 כדי לקבל משרה ממשלתית – ולא הצליח בכך, כפי שלא הצליח לקבל משרה של פרופסור לספרות באוניברסיטת מינכן. למד אצל משוררי הרומנטיקה, כתב שירי אהבה ושירים טראגיים, רומן מחיי היהודים בימי הביניים (*הרבי מבכרך**). הטיף לאחוות עמים דווקא בתקופה שבה החלה לצמוח הלאומיות, לא התבייש במוצאו ולא הסתירו למרות הגל האנטישמי שהחל לתפוח, ואהד את המהפיכה הצרפתית. ב־1831 היגר לצרפת, ונפטר בפריס שבה כתב, בין היתר, את *נעימות עבריות*.

הייקל, יוסף, ד"ר – ראו הייכל, יוסף, ד"ר

היכל התלמוד ע"ש מיכאל פולק (1862-1912) א 2

מיכאל פולק היה ממייסדי "אחוזת בית". נולד בקלווריה, בליטא, עלה לארץ ישראל ב־1906, ובנה את ביתו ברחוב אחד העם פינת רחוב הרצל. עסק בענייני ציבור ונדע בנדיבותו. בני משפחתו תרמו – בין היתר – את הכסף לבניית בית המדרש ובית הכנסת "היכל התלמוד" (1933), ברחוב זה.

היל, ג'ון [כיכר] (1866-1935) א 1

מפקד בצבא הבריטי, משחרר תל-אביב במלחמת העולם הראשונה. נולד בסקוטלנד, עלה בסולם הדרגות עד לגנרל, פיקד על הדיביזיה ה־52, שמשימתה היתה כיבוש יפו מידי התורכים. בסתיו 1917 כבשה החטיבה ה־156 של הדיוויזיה את מעברות הירקון, והתורכים נסוגו אל הכפר שיך מוניס (היום בפינה הדרום-מזרחית של רמת אביב). פגישתו הראשונה עם הוועד של תל-אביב התקיימה בסוף נובמבר 1917, ומרדכי בן הלל* הכהן הדגיש את יחסו החם של הגנרל לתושבי תל-אביב; היל התיישב בבית לבונטין והרבה לבקר בבתייהם של חברי הוועד. (ראו גם מסגרת בעמוד 139).

שלושה גשרים

חייליו של גנרל היל הגיעו במלחמת העולם הראשונה עד נהר הירקון, שצפונה לו התבצרו התורכים. באחד הלילות ב־1917 ציווה הגנרל להציב בחשאי שלושה גשרים ארעיים, שעליהם נפרשו שמיכות כדי שהאויב לא ישגיח בחיילים שעברו דרכם את הנהר, כבשו את עמדות התורכים בשיח'מוניס (כיום רמת־אביב) ולאורך הנהר, והתבצרו שם. זה היה קו החזית שהפריד במשך כשנה בין האנגלים והתורכים, מהים ועד הירדן מצפון לירושלים. רק בקיץ 1918 פרץ אלנבי מקו זה וכבש את צפון הארץ. ליד שלושת המקומות שבהם הוקמו הגשרים – בשפך הירקון, בכיכר הנושאת היום את שמו של גנרל היל וליד איצטדיון רמת־גן – הוצבו עמודים רומיים עתיקים שהובאו מאשקלון, ועליהם נחרט סיפור הכיבוש ותאריכו.

הילדסהיימר, עזריאל, הרב ד"ר (1820–1899) (12) א 4
ממנהיגי היהדות האורתודוקסית בגרמניה. היה רב ובעל תואר ד"ר לפילוסופיה בגין עבודת מחקר על תרגום השבעים לתורה. משנת 1866 היה רבה של הקהילה האורתודוקסית בברלין. סייע לקורבנות הפרעות ברוסיה ב־1882 וליהודי ירושלים ואף הקים חברה ליישוב ארץ־ישראל ב־1870. התפרסם במאבקו העיקש נגד התנועה הרפורמית בגרמניה בראשות אברהם גייגר*, שסילקה מהסידור את התיבה ציון.

הימן (20) א 3
ממחברי ספר תהילים לפי המסורת, ומהמשוררים או מבצעי המזמורים בבית המקדש: "משכיל להימן האזרחי" (תהלים, פח); וכן "והמשוררים הימן, אסף ואיתן במצלותים נחושת להשמיע" (דברי הימים א, טו) – מן הלויים; על חכמתו אפשר ללמוד מכך ששלמה היה חכם אף ממנו: "ויחכם מכל האדם, מאיתן האזרחי והימן וכלל ודדע בני מחול" (מלכים א, ה). יש סברה שמדובר ביותר מאדם אחד, בין היתר מפני שהימן, כלכל ודרע היו שלושה מבני זרח, בנו של יהודה בן יעקב אבינו (דברי הימים א, ב).

היסוד (22) א 4
שם סמלי: התשתית לכל דבר אחר, הגורם הראשוני שממנו מתפתח הכול. בטבע 92 יסודות, ו־13 יסודות נוספים נוצרו במעבדה. בסמוך רחובות כמו המנוע, הזרם ועוד.

היסמין [שביל] (14) ב 4

שיח מטפס שפרחיו הלבנים, הצהובים או האדומים מושכים בניחוחם העז חרקים שונים בשל הצוף המצוי בתחתית צינור הכותרת. מינים רבים תורבתו כצמחי נוי או לייצור בשמים.

הירדן (17) ג 4

הנהר הזורם לאורך חלק מהבקע הסורי-אפריקאי לים המלח ואורכו 168 ק"מ. מפריד בין ישראל לירדן. מקורותיו בנחלי הדן, הבניאס והחצבני למרגלות החרמון, ובדרכו דרומה נשפכים אליו נחלים רבים נוספים היורדים מרמת הגולן, מהגלעד והבשן ועוד. הגדול בהם הוא הירמוך. בדרכו עובר הירדן בעמק החולה, נשפך לכנרת ושב ויוצא ממנה, ונבלע בים המלח.

הירקון (22) ב 2

נחל איתן במישור החוף העובר בתחומי תל-אביב. ראשיתו במעיינות ראש העין, פיתוליו רבים, ובין יובליו הידועים – נחל אילון ונחל שלה. שפכו אל הים התיכון נמצא מדרום לתחנת הכוח רדינג.

הירש, מוריס, ברון (1831–1896) (12) א 1

נדבן יהודי שביקש לעזור ליהודי מזרח אירופה בכך שיקים להם יישובים חקלאיים בארגנטינה, בארצות-הברית ובארצות נוספות. נולד בגרמניה. סבו היה היהודי הראשון בעל תואר אצולה שהורשה לרכוש אחוזה פרטית בגרמניה. ב־1869 הקים את מסילת הברזל מאיסטנבול למדינות הבלקן ולאירופה. ב־1873 החל לתמוך בכל ישראל חברים*. ב־1891 הקים את החברה להתיישבות יהודית, יק"א, שנועדה ליישב את יהודי רוסיה הנרדפים בארגנטינה; בכפרים שהקים נקלטו אלפי יהודים, אך מפעלו לא הצליח; הוא ניסה ליישבם גם בצפון אמריקה. ב־1895 נאות לקבל לשיחה את הרצל*, שלא הצליח לשכנעו להטות את מאמציו וכספיו לארץ-ישראל. לאחר מותו קיבלה יק"א את האחריות למפעלי הברון רוטשילד* בארץ.

הירשביין, פרץ (1880–1948) (24) ב 1

סופר, משורר ומחזאי ביידיש שכתב גם עברית. נולד בפולין, היגר לארצות-הברית. ממחזותיו: מרים, על יצאנית יהודייה; הולכים וכבים, על פועלים בבית חרושת לסיגריות; תקיעת כף, על נישואי שידוך שבגללם נאלצת נערה להיפרד מאהובה; המלך הראשון בישראל. ילדי השדה ובנות הנפח הוצגו ב"הבימה". כתב גם רומנים וספרי מסע, בין היתר על ביקורו בארץ-ישראל ב־1927.

הירשנברג, שמואל (1865–1908) (17) ג 3
 צייר יהודי. נולד בפולין, למד באקדמיות לציור בקרקוב ובמינכן, ונודע בציורים בנושאים יהודיים. עלה לארץ־ישראל ב־1907 לבקשתו של בוריס שץ כדי ללמד בבית הספר לאמנות בצלאל. ציוריו הידועים: *הישיבה* (1888), *בית העלמין* (1891), *עונג שבת* (1894), *היהודי הנצחי* (1900), *גלות* (1904).

היתד (25) ד 1
 כלי עבודה, וכן מרכיב קטן אך חשוב במכשור. בסמוך רחובות בעלי שמות מהקשר דומה: הכישור, הפלך ועוד. (בשם יתד נקרא מושב שהוקם ב־1980 בחבל שלום, לא הרחק מהגבול עם מצרים.)

הכהן, מרדכי בן הלל – ראו בן הלל [הכהן], מרדכי

הכהן, צדוק (1839–1908) (22) א 1
 רב ראשי ליהודי צרפת. תירגם את התנ"ך לצרפתית, נחלץ לעמוד מול הגל האנטישמי בימי משפט דרייפוס*. היה מחובבי ציון* ומחסידי ההתיישבות בארץ־ישראל והמליץ לברון רוטשילד* לתמוך בה.

הכובשים (22) א 1
 מהרחובות ששם קשור בתקומת ישראל ובמלחמת העצמאות. לכבוד הנופלים בין משחררי יפו במלחמת העצמאות, יוצאי האצ"ל*, ההגנה* ועולים. מוליך דרומה, לעבר יפו, ונקרא בעבר רחוב מאה שערים, כשם השכונה שהיתה במקום זה.

הכוזרי (26) א 1
 יצירה פילוסופית־תאולוגית מהמאה ה־12 שחיבר המשורר יהודה הלוי*. הסיפור פותח במלך כוזר, ממלכה לחופו המזרחי של הים השחור, שראה בחלומו גזע עץ שממנו יוצאים שני ענפים רכים. מאחר שפתרון החלום הוא היהדות (הגזע) שממנה צמחו שתי דתות חדשות (הענפים), הזמין אליו המלך שלושה חכמים, יהודי, נוצרי ומוסלמי, ובעקבות ויכוח ביניהם התגבשה החלטתו להתגייר. רוב עמו עשה כמותו.

הכינור (20) ב 4
 כלי מיתרים. החשוב בכלי התזמורת, שנכתבו לו יצירות רבות, וכלי נגינה יהודי מסורתי. בין הכנרים הגדולים – יהודים רבים. בסמוך רחובות על שם מלחינים.

הכישור (21) ד 4
 מחלקי הנול: המוט שעליו נכרכים החוטים הנטוויים. נקרא גם הפלך*. נזכר בתנ"ך בשתי הצורות: "ידיה שלחה בכישור

וכפיה תמכו פלך" (משלי, לא). (בשם כישור נקרא קיבוץ בגליל העליון שהוקם ב־1979 לא הרחק ממעלות.)

הכלנית [שביל] (14) ב 4

משמות הפרחים שנבחרו לרחובות בשכונת פליטי הספר בשל צבעם האדום כדי להזכיר את הקרבנות שנפלו במלחמת העצמאות. פרח בר נפוץ זה גדל מצמח רב שנתי בעל פקעת. בארץ־ישראל – פרחיו אדומים, אך גם לבנים או סגולים. הם נפתחים בבוקר ונסגרים לפנות ערב. יש המתקשים להבחין בין הכלנית האדומה ופרחים אחרים בגוון זה; ראו נורית*. (בשם כלנית נקרא מושב בגליל התחתון שהוקם ב־1981.)

הכנסת [כיכר] (22) ב 1

בית המחוקקים של ישראל ובו 120 חברים. נקרא על שם כנסת הגדולה, המוסד שקדם לסנהדרין בימי בית שני. הבחירות הראשונות לכנסת התקיימו ב־1949. בימיה הראשונים של המדינה נערכו ישיבות מועצת המדינה הזמנית – שהפכה לכנסת – בתל־אביב, בניין האופרה על שפת הים בתחילת רחוב אלנבי. מול בניין זה נמצאת הכיכר ששם המוסד המחוקק ניתן לה.

הכנסת הגדולה (11) ד 3

מוסד בעל סמכות חקיקה שמהותו אינה ברורה, שפעל בממלכת יהודה בתחילת ימי בית שני. היו בה 120 זקנים; ייתכן שראשיתה בכינוס החכמים בידי עזרא ונחמיה בערך ב־444 לפנה"ס ופעולתה נמשכה עד המאה ה־3 לפנה"ס. נאמר כי הנביאים מסרו את התורה שבעל פה "לאנשי כנסת הגדולה. הם אמרו שלושה דברים: 'הווי מתונים בדין, והעמידו תלמידים הרבה, ועשו סייג לתורה'" (מסכת אבות, א) – לפי אחד הפירושים, "סייג לתורה" משמעו להבהיר בעל פה את מצוות התורה. שמעון הצדיק* היה מאחרוני החכמים במוסד זה; ממנו עברה התורה שבעל פה לאנטיגנוס איש סוכו, וממנו – לנשיאי הסנהדרין.

הפרם (17) ג 3

לזכר כרם שקדים שהיה במקום. בדרך כלל מגדלים בכרם את הגפן*, המניבה ענבי מאכל וענבי יין. כרם הוא משל בתנ"ך הן למקום שבו מסתתרים בעלי מזימות – "שועלים קטנים מחבלים כרמים" (שיר השירים, ב) והן למקום שיכול להיות כולו טוב וראוי לשמור עליו אך עלול גם להכזיב: "כרם היה לידידי בקֶרן בן שָׁמֹן" (ישעיהו, ה). באזור היו כרמים בימי ראשית תל־אביב, והאזור נקרא גם כרמֶיה; הגפנים הוסרו כדי לפנות מקום לבתים.

הכרמל (22) א 2

גוש הרים הגובל במישור החוף במערב, בעמק יזרעאל במזרח ובנחל קישון ועמק זבולון בצפון. העיר חיפה בנויה על מורדותיו, וכן "מושבות הברון" כזכרון יעקב* ועוד, היישובים הדרוזיים הגדולים דלית אל כרמל ועוספיה, העיירה יקנעם עלית ויישובים רבים נוספים. בין היתר מצויה בו פסגת קרן כרמל, המוחרקה, המשקיפה על עמק יזרעאל, ובה פסלו של הנביא אליהו המניף חרב על ראשם של נביאי השקר (מלכים א, יח). רחוב זה הוא לבו של השוק הנקרא באותו שם.

הכרמל [סמטה] (22) א 1

ראו לעיל. גבולו הדרומי של השוק הנקרא בשם זה.

הל"ה (5) ג 2

מהרחובות ששם קשור בתקומת ישראל ובמלחמת העצמאות. שלושים וחמישה (ל"ה) לוחמי פלמ"ח וחי"ש – רובם סטודנטים באוניברסיטה העברית – שנפלו בדרךם לסייע לגוש עציון הנצור במלחמת העצמאות. בינואר 1948 נשלחה "מחלקת ההר" בפיקודו של דני מס כדי לסייע לגוש. עם אור הבוקר כיתרו אותם תושבי הכפרים הערביים הסמוכים. בעקבות קרב קשה שנמשך שעות ארוכות ועד הכדור האחרון, נהרגו כל הלוחמים. על שמם נקרא הקיבוץ נתיב הל"ה. הגוש נפל ביום קום המדינה, ב־14 במאי 1948. שחרור לוד ורמלה במלחמת העצמאות נקרא "מבצע דני" על שמו של מפקד המחלקה, דני מס.

הלוחמים (25) ג 3

מהרחובות הקשורים במאבק היישוב ובמלחמת העצמאות. מהם יוצאי ההגנה*, האצ"ל* והלח"י*, משוחררי הצבא הבריטי והחי"ל*, פרטיזנים ושרידי מרד הגטאות ומחנות המוות, עולים ומעפילים. כ־4,000 מהם נפלו בקרבות (וכן כ־2,000 אזרחים).

הלוטוס (26) ב 2

פרח בר בתפוח העשויה כעין סוכך בצבע צהוב, ורוד או אדום; המין המדברי בצבע ארגמן לוהט, והוא רב שנות. יש גם מין רב שנתי הגדל בביצות, ועוד.

הלוי, יהודה – ראו יהודה הלוי

הלימון (27) ג 2

מפירות הדר. גדל על עץ לא גדול וקוצני. העץ פורח ומניב רוב חודשי השנה. המיץ המופק מהפרי חמוץ מאוד, בזכות אחוזים ספורים של חומצת לימון. משערים שגידלו אותו בבורמה, וממנה עבר להודו ולפרס. ליוון הגיע

בעקבות מסע הכיבושים של אלכסנדר מוקדון, ולארכי ישראל – במאה ה-10 לספירה.

הלל הזקן (22) א 1

מגדולי התנאים* (המאה ה-1 לפנה"ס והמאה ה-1 לספירה) נולד בבבל, נחשב נצר לדוד המלך, היה תלמידם של שמעיה* ואבטליון* ונשיא הסנהדרין בימי הורדוס. נודע במתינותו ובסבלנותו, כדי לקרב כל אדם ליהדות, טבע את המימרה "אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו"; את המימרה "לא הביישן למד ולא הקפדן מלמד"; על גולגולת שצפה על פני המים אמר (בתרגום לעברית): "על שהטבעת – הטביעוך; וסוף מטביעך – שיטביעום" (מסכת אבות, ב). כשהיה עליו לסכם את התורה על רגל אחת, קבע: "מה ששנוא עליך אל תעשה לחברך". הויכוח בינו ובין בן זוגו שמאי, אב בית הדין, התגלגל אל תלמידיהם, בית הלל* ובית שמאי*, והוכרע לבסוף ברובו: "הלכה כבית הלל"; אבל כמה תקנות התקבלו עוד בימי חייו, ובהן הפרוזבול – מניעת השמיטה של חובות בשנת השמיטה כדי שִמְלוּוים לא יקשו את לבם ויימנעו מלהלוות לנזקקים.

הלל עומר – ראו ע' הלל

הלסינקי (15) ד 2

מהרחובות ששם קשור בארועים שהוליכו להקמת המדינה. כאן, בבירת פינלנד שהוקמה באמצע המאה ה-16 ונמצאת בדרום המדינה, נערכה הוועידה הציונית ב-1906 (בעקבות משבר אוגנדה) בראשות אידלסון*, גרינבוים* וז'בוטינסקי*, ואשר קיבלה את "תכנית הלסינקי" או "תכנית הלסינגפורס" (כשם העיר באותה עת תחת שלטון רוסיה): הקביעה כי ארץ-ישראל היא גורם מכריע בתנועת התחייה של העם היהודי, הגברתה של ההתיישבות בה על חשבון המאמץ הדיפלומטי והגנה על זכויות היהודים בכל מקום בעולם.

הלענה (27) ג 2

צמח בר בעל ריח חריף וטעם מר ששמו הפך לסמל. נזכר עוד בתנ"ך כביטוי לרוע או סבל: "שורש פורה ראש ולענה" (דברים, כט) או "ואחרייתה מרה כלענה" (משלי, ה). מינים אחדים משמשים כצמחי רפואה ותבלין, וכן לתיבול משקה אלכוהולי מריר בשם אבסינת.

הלפיד (25) ג 1

שם סמלי, אבוקה המפזרת את האפלה. מבטא את השאיפה אל החופש. אנשי גדעון המעטים הטילו אימה בלב המדיינים בהשתמשם בשופרות ולפידים; בסמוך רחוב השופר.

הלפרין, מיכאל (1860–1919) (17) ג 2
 מראשוני חובבי ציון* ברוסיה ובארץ-ישראל. נולד בליטא, ירש רכוש רב ועשה בו שימוש למען הכלל. עלה לארץ-ישראל ב-1886, השתקע בראשון לציון*, והיה הראשון שהניף את הדגל הציוני, כחול-לבן (יש אומרים שבנס ציונה*, ב-1891). אחר חזר לרוסיה וליטא ומילא תפקיד חשוב בארגון ההגנה העצמית בעקבות לקחי הפרעות בקישינב (1903). מ-1905 עבד בארץ-ישראל כפועל וכשומר. ניהל דיונים עם טרומפלדור* על הקמת משק שיתופי (קומונה) לפני היות הקיבוץ. התפרסם כשנכנס לכלובו של אריה בקרקס שביקר ביפו ב-1911 ושר את "התקווה". קנה אדמות בנס ציונה ועל שמו המוסד גבעת מיכאל בעיר זו, על הגבעה שבה הקים את ביתו.

הלר, חיים (1879–1960) (26) א 3
 חוקר התלמוד ותרגומי המקרא. נולד בפולין, היה רב בלומז'ה מ-1910, היגר לגרמניה ב-1917 והיה ראש ישיבת בית המדרש העליון בברלין מ-1922. עם גבור כוחם של הנאצים – היגר לארצות-הברית. ב-1947 העניקה לו עיריית תל-אביב את הפרס על שם הרב קוק.

המאבק (18) ב 1
 מהרחובות הקשורים במאבק היישוב ובמלחמת העצמאות. כך נקראו כלל הפעולות של היישוב היהודי בארץ-ישראל נגד מגמות הספר הלבן (מניעת עלייה והתיישבות) של שלטון המנדט הבריטי בשנים 1939–1948. ההגנה* הוציאה לאור עיתון בשם זה.

המאירי, אביגדור (1890–1970) (6) ב 3
 סופר, הומוריסט, עיתונאי ומשורר. נולד בהונגריה, כתב בעיתוניה וערך בה שבועון עברי. היה קצין בצבא האוסטרו-הונגרי במלחמת העולם הראשונה, נפל בשבי הרוסי וברח ממחנה השבויים. עלה לארץ-ישראל ב-1921, כתב לעיתונים שונים ואף הוציא עיתונים לוחמניים משלו. הקים תיאטרון סאטירי, הקומקום, וכתב לו פזמונים ומערכונים. בין היתר נאמר בשיר "עולם הפוך": "בקיץ קר, בחורף חם, / קהל חסר בבית העם, / עיוור מביט חרש מקשיב, / מצב מזהיר בתל-אביב." כתב ספרים רבים, בהם השיגעון הגדול על מלחמת העולם הראשונה. עם קום המדינה היה לעורך דברי הכנסת. חתן פרס ישראל לספרות בתשכ"ח-1968. אחד מהשירים שכתב, "מעל פסגת הר הצופים" (1928), מושר עד היום, ובעיקר מאז חודש בעקבות מלחמת ששת הימים. קובץ ההומורסקות שלו מ-1933, חכמת הבהמות, נדפס מחדש 20 שנה אחרי מותו.

המבצעים (25) ג 1
לכבוד הפעולות הצבאיות רבות ההיקף של מלחמת העצמאות. בהם היו מבצע דני לשחרור רמלה ולוד, מבצע עובדה שבו השתלט צה"ל על חוף אילת, ועוד. מבצע חמץ לכיתור יפו בשלהי אפריל 1948 נערך בשיתוף כוחות מחטיבות אלכסנדרוני, קרייתי וגבעתי. (כוח של האצ"ל פעל במקביל ביפו.)

המגדלור (27) ג 1
מבנה גבוה שהאור בראשו אמור לשמש את הספנים בהפלגותיהם לעת לילה. הרחוב נקרא כך מאחר שסמוך לו, ליד נמל יפו, אכן ניצב מבנה כזה הצופה אל הים.

המגיד (21) ג 1
בהחלטה על מתן השם לרחוב הובאו בחשבון הן השבועון העברי הראשון שראה אור (1856-1890) ושופרה של תנועת חובבי ציון* שערכו אליעזר ליפמן, דוד גורדון ואחרים, והן האישים השונים שזכו לתואר זה (ראו להלן וכן דב בר המגיד ממזריץ'). מהרחובות על שם כתבי עת נותרו גם הצבי* והצפידה*, אך הוחלפו שמות הלבנון (כתב העת העברי הראשון שראה אור בארץ-ישראל ב-1863), היום בר-אילן; המאספים (על שם הירחון העברי הראשון, המאסף), היום לסקוב; ועוד.

המגיד מדובנא (26) ב 3
השם שבו נודע יעקב קרנץ (1740-1804), גדול הדרשנים בזמנו. הכינוי נובע מכך שהופיע במשך 18 שנים לפני המתפללים בבית הכנסת בדובנא, ובערים אחרות במזרח אירופה ובמערבה. עיקר כוחו היה במשלים מן המציאות ומן הדמיון שבהם המחיש את דרשותיו. נודעו גם המגיד ממזריץ' - ראו דב בר המגיד ממזריץ'; המגיד מקוז'ניץ, המגיד מצ'רנוביל ואחרים.

המגן (25) ג 1
מהרחובות הקשורים במאבק היישוב ובמלחמת העצמאות. לכבוד הכוחות שפעלו להגן על היישוב העברי מפני צבאות ערב והערבים תושבי ארץ-ישראל במהלך מלחמה זו.

המדינה [כיכר] (16) א 1
הגוף הריבוני, המסגרת שבה יכולה העצמאות להתקיים. משאת נפשה של הציונות. בסמוך רחובות נוספים בשמות תנועות, תאריכים ואישים הקשורים בהקמת המדינה: הציונות, הלסינקי, בילטמור, הא באייר, תש"ח, ז'בוטינסקי, ויצמן ושרת.

המושבות [כיכר] (21) ד 2

שם קיבוצי לצורת ההתיישבויות הראשונות שהוקמו בארץ־ישראל. ראשונה להן היתה פתח תקווה*, אם המושבות (1878); והיו בהן מטולה* וראש פינה* בגליל, זכרון יעקב* וחדרה* בצפון מישור החוף ובמורדות הכרמל*, הרצליה, רעננה וכפר סבא* בשרון, נס ציונה*, ראשון לציון* ורחובות במישור החוף התיכון וגדרה* בשפלה. רובן הפכו לערים. מכיכר זו יצאה התחבורה הציבורית למושבות.

המזלות [נתיב] (23) ד 1

קבוצות הכוכבים (קונסטלציות) שהצטיירו לעמים קדמונים בדמויות שונות, בהן בעלי חיים וחפצים שימושיים. המושג נזכר בתנ"ך: "לשמש, ולירח, ולמזלות" (מלכים ב, כג). בסיבובו של כדור הארץ סביב השמש נמצאת בכל חודש קונסטלציה מסוימת במרומי השמים, והיא המזל* של אותו חודש. בסמוך רחובות על שם המזלות השונים. באסטרוולוגיה מייחסים לבני כל מזל תכונות אופי מסוימות, ויש המנבאים את עתידו של אדם לפי מיקום המזלות בשעת לידתו.

המחוגה (22) א 3

מכלי מלאכתו של האומן והמשרטט: כלי המאפשר להתוות עיגול מדויק. נזכרת בתנ"ך: "יעשהו במקצועות ובמחוגה יתארהו" (ישעיהו, מד) – ככלי להחליק את העץ וליפותו. אחד הרחובות באזור בתי המלאכה.

המכבי (22) א 1

שמה של אגודת הספורט היהודית הראשונה בארץ. שמה נגזר משמו של מנהיג מרד החשמונאים, יהודה המכבי*. האגודה קמה בעקבות התארגנותה של הציונות*. החלה לפעול בארץ־ישראל ב־1910. הפכה לאגודת ספורט יהודית עולמית ב־1921. כבר בעשור הבא היו בה כ־200,000 חברים. ב־1932 נערכה המכביה הראשונה, שהיא כינוס עולמי, מעין "אולימפיאדה יהודית" הנערכת מדי 4 שנים. ברחוב המכבי, להבדיל מיהודה המכבי, פעלה בעבר במשך שנים אגודת הספורט מכבי תל־אביב.

המכבש (20) א 4

כלי רכב כבד המופעל להידוק האספלט או שכבה אחרת המכסה את הכביש. אחד הרחובות באזור בתי המלאכה.

המלאכה (20) ב 1

שם סמלי. באזור בתי מלאכה ומוסכים, חלק מהפעילות הרבה שהיתה באזור בעבר. בסמוך רחובות התעשייה, המסגר ועוד.

המלחים (27) ג 2
 הספנים המשרתים על גבי כלי שיט. בסמוך רחובות רבים לכבוד הפעילות הימית שהתנהלה בנמל יפו.

המליץ (16) ב 4
 עיתון עברי שנדפס ברוסיה. החל לראות אור ב־1860, הטיף לחיבת ציון ואחר כך לציונות. בין הכותבים היו מ"ל לילינבלום*, י"ל גורדון* ואחד העם*. העורך היה אלכסנדר צדרבוים. בתל־אביב רחובות נוספים הנושאים שמות של כתבי עת, כמו המגיד; בעבר היו רחובות נוספים כאלה, כמו הלבנון והמאספים.

המלך אלברט, המלך ג'ורג' [החמישי], המלך חירם, המלך כורש - ראו אלברט, ג'ורג' החמישי, חירם, כורש

המנוע (22) א 4
 שם כולל למכונה ההופכת אנרגיה לעבודה מכנית או לאנרגיה מסוג אחר. המכונות שורפת דלק כדי לנוע, אך המרת האנרגיה עשויה להיעשות כדי לספק חום או אור, וכדומה. בסמוך רחובות בעלי שמות מתחומים קרובים.

המנור (21) ד 1
 חלק מהנול: קורה שחוטי השתי כרוכים עליה, והאורג מעביר בהם את הבוכיר עם חוט הערב. נזכרת בתנ"ך; על ממדיו של גלית נאמר, בין השאר, "ועץ חניתו כמנור אורגים" (שמואל א, יז).

המסגר (20) ב 1
 אומן שעבודתו בעיבוד ובעיצוב מתכת וכלי מתכת, ובהם מנעולים ומפתחות. נזכר בתנ"ך: "וכל החרש והמסגר" (מלכים ב, כד). בסמוך רחובות כמו המלאכה והתעשייה, כולם באזור בתי המלאכה. עוד ב־1882 הקימו חלוצי ביל"ו קבוצה בשם "שיבת החרש" והמסגר" ביזמת פינס* ודוד יודילוביץ, וזה היה שם הרחוב עד שפוצל לשניים.

המעפילים [שדרות] (20) א 3
 מי שביקשו להיכנס לארץ־ישראל ללא רשיון (סרטיפיקט) על אף האיסור בתקופת שלטון המנדט. העפלה היא חתירה אל היעד מתוך מאמץ וסיכון, והתואר מבטא הערכה להעזה והמאמץ שהיו כרוכים במעשה, שכן כוחות השיטור הבריטים גירשו את המעפילים או כלאו אותם במחנות מעצר. תנועת העפלה התגברה בשנות ה־40, לאחר השואה: מאות אלפי יהודים ביקשו לצאת מאירופה, וחלקם רצו להגיע לארץ־ישראל למרות ההגבלות שהטילה בריטניה.

המערכה (19) ד 1

לזכר המאבק שקיימה ההגנה* והקרבות שבהם הגן צה"ל שאך נוצר על עצמאות ישראל. בסמוך רחובות שבהם הונצחו לוחמים אחרים, הגיבור האלמוני, לוחמי גליפולי, ועוד.

המפעל [שביל] (21) ג 4

בית חרושת. בסמוך רחובות מלאכה נוספים: התנופה, המרץ, העמל, הפטיש, הסדנה.

המפרש (27) ג 1

ההמצאה הגדולה ביותר בתחום הימאות עד לגילוי כוח הקיטור. בימי קדם הונעו הספינות בעזרת משוטים, ומפרש רבוע איפשר לחותרים לנוח רק כשנשבה רוח גבית. מאוחר יותר הלך והשתכלל מערך המפרשים, ועמו העמיקה ההבנה בשיט נגד הרוח. בסמוך רחוב נמל יפו ורחובות אחרים הקשורים בימאות.

המצביאים (5) ד 1

מנהיגי העם ומפקדי הצבא במערכות הכבדות נגד האויבים הרבים בתחילת ימי בית ראשון. הרחוב נמצא בצהלה, שבה רחובות רבים על שם השופטים* משמגר* בן ענת ואהוד* בן גרא עד ברק* בן אבינועם, ועל שם מפקדי הצבא מיונתן* בן שאול ויואב* בן צרויה ועד בניהו* בן יהוידע.

המצפן (25) ג 1

התקן המאפשר להתמצא ביבשה ובעיקר בים, שאין בו דרך ותוואים בולטים. נשען על השדה המגנטי של כדור הארץ, שבזכותו פונה כל מגנט היכול לנוע בכיוון צפון-דרום. בסמוך רחובות נוספים ששמותיהם קשורים בימאות.

המקצוע (20) ב 2

משלח יד, אומנות וכן ידע ומיומנות בתחום מסוים. בסמוך רחובות נוספים ששמותיהם קשורים במלאכה, וכן בית ספר שבח – לשעבר בית ספר מקצועי.

המרד (22) א 2

לכבוד המאבק נגד שלטון המנדט הבריטי בארץ-ישראל, שאותו הנהיג האצ"ל בראשות מנחם בגין* – וזה גם שם ספרו של בגין. יחד עם הארגון העיקרי, ההגנה*, ועם הלח"י*, פעלה בארץ בחלק מתקופה זו תנועת המרי העברי; מרד או מרי משמעם התקוממות נגד השלטון. הרחוב גובל בשכונת מנשיה, שהיתה חלק מיפו הערבית, שאותה שיחררו כוחות האצ"ל וההגנה במלחמת העצמאות.

המִרְפָּא (27) ג 3
 טיפול הפוטר אדם מחולי. הרחוב נקרא כך מפני שהיה סמוך לבית חולים דונולו; בסמוך רחובות מנוחה ומרגוע.

המרץ [שביל] (21) ג 4
 יכולת פעולה, אנרגטיות. בסמוך רחובות נוספים ששמותיהם קשורים בפעולה, כמו התנופה והעמל.

המשביר (21) ד 3
 חברה לאספקה שנוסדה ב־1916, במלחמת העולם הראשונה, ופעלה לעזרת תושבי הארץ. מחסניה היו בעבר ברחוב זה. שמה נגזר מכינויו של יוסף בן יעקב ששימש משנה למלך מצרים, אסף תבואה בשנות השפע וחילק אותה בשנות הרעב. בסמוך רחוב השוק.

המשוט (27) ג 2
 מוט עץ רחב, המאפשר להניע סירה וכלי שיט אחרים. בסמוך רחובות נוספים ששמותיהם קשורים בימאות.

המשור (22) א 3
 כלי מלאכתו של הנגר: בעל שיניים, העשוי לחיתוך לוחות עץ. וכן כלי מלאכה בידי אומנים אחרים – עשויים לחיתוך ברזל ועוד.

המשלטים (25) ג 1
 שם כולל למקומות מבוצרים או מוצבים החולשים על סביבתם, נקודות שבהן החזיקו לוחמי תש"ח כדי להגן על הדרכים ועל היישובים מפני התקפה מצד הערבים במלחמת העצמאות. הונצחו בשירים כמו "יא משלטי" ("יש מי שגר בצריף רעוע...") שכתבו יחיאל מוהר ווילנסקי* או "חמסינים במשלט" של נעמי שמר.

המשמר האזרחי (7) ד 3
 כשניתן לרחוב שמו, הכוונה היתה לגוף שהוקם בידי הבריטים במלחמת העולם השנייה כדי לסייע בארגון העורף. עם גבור מעשי הטרור של אש"ף, שהחל לפעול נגד ישראל ב־1965, הוקמה מסגרת מתנדבים בשם זהה בתוך המשטרה, שאף סיפקה לה אמצעים (ניידות) ומפקדים.

המשנה (11) ד 3
 קובץ הלכתי קדום המהווה רישום ראשון של התורה שבעל פה. מקובל שניתנה למשה בהר סיני יחד עם התורה שבכתב, אך מצויה בידינו כפי שנאספה ונכתבה הלכות-הלכות בידי התנאים* ונערכה בידי רבי יהודה נשיא*. מלשון "שנה", כלומר: למד (שינן), מפני שזו היתה

דרך לימוד ההלכות לפני שהועלו על הכתב. המשנה היא מספרי ההלכה* החשובים ביותר, ובה שישה סדרים: זרעים, מועד, נשים, נזיקין, קודשים, טהרות. כל סדר מתחלק למסכתות, לפרקים ולסעיפים הנקראים משניות. התלמוד (ראו בבלי וירושלמי) המשיך את הדיון בחלק מהמשניות, וכרכיו ידועים בשמות המסכתות מן המשנה שבהן הוא מטפל.

המתנדב (7) ד 3

לכבוד מי שהתגייסו מיזמתם לצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה, חלק מהם במסגרת החי"ל*. שכן מתנדב הוא מי שמקבל על עצמו מעשה או שירות ללא שכר. בסמוך רחובות לכבוד כוחות אחרים שאליהם הצטרפו רבים ביישוב: הנוטר, חיל משמר, חי"ש.

הנביאים (16) ב 4

אנשים שאלוהות מדברת מגרונם, הן כשהם מבשרים על העתיד להתרחש ובעיקר כשהם מטיפים מוסר. לגדול בנביאים נחשב משה רבנו. בתל-אביב הוקדשו רחובות אחדים לנביאי הכתב: ישעיהו, ירמיהו, יחזקאל ונביאי תרי עשר – כולם במערב העיר ליד הירקון (חוץ מיונה). בתנ"ך מסופר גם על נביאי שקר.

הנגב (21) ג 2

חבל ארץ בדרום ישראל, כ-60% משטחה. ברובו שורר אקלים מדברי. היה מיושב בימי קדם ושיירות סוחרים עברו בו. בחלקו הצפוני נמצאת העיר באר שבע*, ובקצהו הדרומי – אילת*. שם הרחוב הועתק לאזור התחנה המרכזית הישנה עם חבלי הארץ האחרים, ובהם הגליל* והשרון*.

הנגרים (22) א 3

בעלי מלאכה שעיסוקם בעץ – בעיקר בהתקנת רהיטים. מזרחה לרחוב היו נגרות רבות. בסמוך רחובות נוספים בשמות הקשורים למקצוע זה, המשור והמחוגה.

הנוטר (7) ד 3

שומר. שם שניתן למגויסים יהודים שפעלו בחסות משטרת המנדט הבריטי ובמסגרת הכוחות המזוינים של היישוב העברי. למעשה היתה זו זרוע חוקית של ההגנה בשנים 1936-1947.

הנופש (27) ג 3

תקופה בת ימים אחדים של הפסקת העבודה להתרעננות. נגזר מהרחבת ההסבר בתפילה למלה שבת בתנ"ך: "כי בו שבת ויינפש".

הנחושת

ג 3 (5) יסוד מתכתי נוח לעיבוד. משמשת בעיקר להכנת חוטי חשמל דקים וכמרכיב עיקרי בסגסוגת הארד*.

הניצנים [שביל]

ב 4 (14) גבשושיות על פני גבעולי הצמח או ענפי העץ המבשרות את ראשית הופעתם של הפרחים, ככתוב: "הניצנים נראו בארץ..." (שיר השירים, ב).

הנצי"ב

ד 4 (15) ראשי תיבות שמו של הרב נפתלי צבי יהודה ברלין (1817-1893), ראש ישיבה שהצטרף לחובבי ציון. נולד בפּוֹלֶוֹס, היה ראש ישיבת וולוז'ין* ואימץ את שיטת הלימוד של הגר"א*. בישיבה זו למד, בין השאר, חיים נחמן ביאליק* – שבשירו, המתמיד, ביטא הערצה לאישיותו של מורו. על שמו קיבוץ עין הנצי"ב בעמק בית שאן שהוקם ב-1946. בנו היה הרב מאיר בר אילן*.

הנרקיס [שביל]

ב 4 (14) פרח בר רב שנתי בעל בצל ופרח נוי שפותח ממנו. מכונה מלך הביצה מפני שיש לו עטרה זהובה דמוית כתר ומפני שבת גידולו העיקרי באדמות כבדות. שמו נגזר מהמיתולוגיה היוונית: עלם שדחה את אהבתה של נימפה נענש בכך שהתאהב בדמותו שנשקפה במים, ולא ניתק מהמראה עד שנפל לנחל וטבע.

הנשיא – ראו לפי שמו**הנשיאים**

ד 4 (11) ראשי הסנהדרין בימי בית שני. רבים מהם נזכרים בשמם במסכת אבות: יוסי בן יועזר איש צרידה, יהושע בן פרחיה, יהודה בן טבאי, שמעיה*, הלל הזקן*. כל אחד מאלה פעל בצד אב בית דין, שלעתים התפרסם לא פחות מהנשיא.

הס, משה (1812-1875)

ג 4 (17) הוגה דעות, ממבשרי הציונות. נולד בגרמניה. התחיל להתעניין בגורל עמו בעקבות עלילת דמשק שבה התערב נמרצות מ' מונטיפיורי*. בספרו דומא וירושלים הביע התנגדות נמרצת להתבוללות, וקרא לתחייה יהודית לאומית בארץ-ישראל. רעיונותיו השפיעו על סמולנסקיין*, פינסקר*, אחד העם* ועוד. עצמותיו הועלו לארץ ונטמנו בבית העלמין של כנרת*. על שמו כפר הס בשרון, הוקם כמושב ב-1933.

הסבא משפולה (26) **ב 2**
 כינויו של רבי אריה לייב (1725-1812) משפולה, מתלמידי רבי פנחס מקוריץ (סבם של האחים מסלאויטה*). צדיק נסתר המזכיר את הבעש"ט* באישיותו וכן בסיפורים הרבים על מעשי הנסים שעשה, ונראה שאף נפגש עם הבעש"ט פעמיים. לא העמיד שושלת חסידית.

הסבוראים (המאה ה־6) (8) **ב 4**
 חכמי ישראל לאחר האמוראים*, שדיוניהם היו עיקרו של התלמוד. פעלו בבבל בתקופה שבה נחתם התלמוד הבבלי ולאחר מכן – עד תקופת הגאונים.

הסדנה (21) **ד 4**
 בית מלאכה. בסמוך רחובות נוספים שעניינם עבודה: העמל, הפטיש, המנור ועוד.

הסוכנות היהודית לארץ־ישראל [כיכר] (22) **ב 4**
 הזרוע המבצעת של ההסתדרות הציונית העולמית. הוקמה בתרפ"ט־1929 והיתה ה"ממשלה" של היישוב היהודי ושל הציונות עד הקמת המדינה. ממשיכה להתקיים מאז, אך תפקידיה מוגבלים לטיפול בעידוד העלייה ולקליטתה וכן לתפקידי חינוך, שיקום שכונות והתיישבות כפרית בעזרת יהודי התפוצות. (ראו גם כיכר הסוכנות היהודית, עמוד 229).

הסוללים (15) **ג 4**
 סוללי הכבישים מימי גדוד העבודה על שם יוסף טרומפלדור ואילך; וכן קיבוץ בגליל התחתון, מצפון־מערב לנצרת, ששמו מנציח אותם. הוקם ב־1949 בידי גרעין של תנועת המכבי הצעיר, שהתארגן עוד ב־1943 בקבוצת שילר, ועולים מארצות־הברית.

הסיירים [כיכר] (19) **ד 1**
 מי שהכירו את תוואי הקרקע ונשלחו – במלחמת העצמאות – לוודא שיחידות צבא יכולות לעשות בה את דרכן, או לגלות היכן נמצא האויב. בשנים מאוחרות יותר הופעלו לתפקידים אלה ולתפקידים מיוחדים פלוגות ואף גדודים, הסיירות.

הסנה (26) **ב 2**
 העץ או השיח שהדהים את משה רבנו ברעותו את צאן יתרו מפני ש"הסנה בוּעַר בְּאֵשׁ, והסנה איננו אוֹפֵל" (שמות, ג), כלומר בוער אך אינו מתכלה בשריפה. הערבבים קוראים סנא לַפְסִיָה המדברית, שהיא שיח נמוך, אך אין זה היהוי האפשרי היחיד: יש המציעים את השיזף המצוי,

הנחשב למקודש באזורים מסוימים; את השיטה (בשל פריחה הלוהבים בצהוב) או את הרנוג השיטים בפרחיו האדומים, את הקרקש הצהוב שלו פריחה צהובה זוהרת, ויש גם זיהוי מוקשה עם פטל קדוש, מאחר שצמח זה משגשג על מקורות מים.

הספינה

(27) ג 2

אנייה, כלי שיט. לכבוד הספינות שעגנו בנמל יפו, בסמוך. כאן רחובות נוספים הקשורים בימאות.

העבודה

(21) ד 1

מרחובות השכונה מרכז בעלי מלאכה, במשמעות מאמץ המאפשר לספק את צרכי הקיום. מנציח ערך שהועלה על נס כחלק מהתחייה הלאומית של עם ישראל בארצו, מאחר שבמהלך מאות שנות גלות נדחקו היהודים מהעבודה החקלאית אל המסחר, התיווך והשירות; העבודה הגופנית נתפסה כמרכיב הכרחי בגאולה הלאומית, מאחר שתשחרר את היהודים מתלות בפועל הלא יהודי.

העֵדני, מהלל (1883–1950)

(19) ג 2

סופר שהנציח את תולדות הקהילה היהודית בעדן. נולד בנסיכות קטנה זו בדרום חצי האי ערב בשם מהלא יעקב בן שלום, עלה לארץ-ישראל ב־1930 והתיישב בתל-אביב. הקים בית חרושת לסיגריות ומפעל לייצור קרח, ובה־בעת עסק בכתיבה, הן בתחום ההגות המקראית – *אור החוזר* פירוש לספר קוהלת (ת"ש–1940), ופירושים למשלי, שיר השירים ואיוב – והן בתיעוד, בין עֵדן ותֵימן בשלושה חלקים (החל מתש"ז–1947) המתאר את אורחות חייה של הקהילה שבה נולד, מנהיגיה והיחסים שנקמו עם הרוב הערבי בנסיכות ועם שליטיה הבריטים. נחשב לדמות מיוחדת בין יהודי עדן, בקי בספרות ישראל לדורותיה, המסורתית והחדשה. כן היה מעורב בגאולת קרקעות ובבניין הארץ.

העוגב

(20) ב 4

כלי פריטה מיוחד במינו הידוע עוד מימי קדם. בסמוך רחובות על שם מלחינים וכלי נגינה – מאירבר, אחרון, הכינור ועוד.

העוגן

(27) ג 1

התקן הננעץ בחול במעמקי הים ומאפשר להעמיד את הספינה במקום ולמנוע מהגלים לסחוף אותה. בסמוך נמל יפו ורחובות נוספים ששמותיהם קשורים בענייני ימאות: המפרש, המלחים ועוד.

3 ד (21)**העלייה**

שיבת יהודים לארץ־ישראל. התקיימה מאז חורבן בית שני, אם כעלייה לרגל ואם כעלייה לשם ישיבת קבע. גברה ברבע האחרון של המאה ה־19 כתהליך רצוף ובו שישה גלים עד קום המדינה, שהביאו את היישוב היהודי ל־600,000 נפש בערך ב־1948; גל העלייה ההמונית הקיף יותר ממיליון נפש בעשור הראשון למדינה, מאירופה שלאחר השואה וממדינות ערביות ומוסלמיות. העלייה נמשכה כל השנים, גוברת ושוככת חליפות; הגל הכביר הבא, ובו מאות אלפים, הגיע בתחילת שנות ה־90 עם התפוררות ברית־המועצות. שם הרחוב ניתן לו לכבוד מחנה (בית) העולים הראשון של תל־אביב שהוקם ברחוב בראשית שנות ה־20 של המאה ה־20.

3 ד (21)**העלייה [סמטה]**

ראו לעיל.

4 ג (23)**העליה השנייה [רציף]**

שמה של העלייה בשנים 1903–1914. במסגרתה הגיעו החלוצים* הציונים־סוציאליסטים ממזרח אירופה. בין באי עלייה זו בן גוריון*, בן צבי* ואשכול*, הסופרים אז"ר*, ברנר*, ברש* וש' בן ציון*; הוגי דעות ויוצרים כא"ד גורדון*, שלמה צמח, אורלוב* ואגדתי*; ופעילים בתחומי עשייה שונים כאביגור*, הופיין*, בוגרשוב* ובלוך*. הם הקימו מוסדות ותנועות והנהיגו שנים רבות את התנועה הציונית ואת המדינה.

4 ד (21)**העמל**

מאמץ המניב פרי. בסמוך רחובות שעניינם עבודת כפיים, המנור, הסדנה ועוד.

3 ב (26)**הערבה**

עץ בר שאינו נושא פרות או שיח, לעתים ננסי. קרוב משפחה לצפצפה. אחד מארבעת המינים שעליהם מברכים בחג הסוכות, יחד עם האתרוג*, הלולב וההדס*, ככתוב בתנ"ך: "ולקחתם לכם ביום הראשון [...] וערבי נחל*" (ויקרא, כג). ענפי המין הנקרא ערבה בוכייה, או ערבת בבל, תלויים כלפי מטה כמתאבלים; אולי משום כך נאמר כי על עץ זה תלו הלויים את הכינורות שבהם ניגנו בבית המקדש, כאשר ישבו על נהרות בבל (תהלים, קלז). (השם מציין גם חבל בארץ־ישראל מים המלח למפרץ אילת.)

2 ב (26)**הערמון**

עץ פרי או שיח הגדל בר. השימוש בעצתו לרהיטים, הפקת טיין לעיבוד עורות ועוד הביא לכך שמגדלים אותו לשימוש האדם. לפרי, שאותו נוהגים לקלות, טעם מתקתק.

הפורצים (20) א 2

מהרחבות ששם קשור בתקומת ישראל ובמלחמת העצמאות. לוחמים שחירפו את נפשם כדי להגיע דרך אזורים בשליטה ערבית למובלעות יהודיות נצורות, ובעיקר לירושלים, בחלקה הראשון של מלחמת העצמאות (שהתאפיין במאבק על הדרכים). מאמץ רב במיוחד הושקע בשמירה על הקשר עם ירושלים הנצורה. בפעילות זו עסק במלחמת העצמאות הגדוד הרביעי של הפלמ"ח שנקרא בשם זה; רבים מלוחמיו נפלו בקרבות ובדרכים לירושלים.

הפטיש (21) ד 4

כלי מלאכה עשוי ראש ברזל וידית. משמש את הנגרים* ואת פועלי הסדנה*. בסמוך רחובות נוספים בשם כלי מלאכה או חלקי מכונות.

הפטמן, יוסף חיים (1888-1955) א 4

עורך עיתונים וממקימי אגודת העיתונאים בתל-אביב. נולד בפולין, היה יו"ר "החלוץ" ומעורכי העיתון הצפירה ב-1915-1921, עד סגירתו; שב וחיידש אותו ב-1926. עלה לארץ-ישראל ב-1934, ערך בה את העיתונים דואר היום, ומ-1936 - הבוקר. היה נשיא אגודת העיתונאים כ-15 שנים.

הפלך (21) ד 4

מוט שעליו נכרכים חוטי הצמר או הפשתן בשעת הטווייה. נקרא גם הכישור*. נזכר בתנ"ך בשתי הצורות: "ידיה שלחה בכישור וכפיה תמכו פלך" (משלי, לא).

הפלמ"ח (20) א 1

מהרחבות ששם קשור בתקומת ישראל ובמלחמת העצמאות. ראשי תיבות - פלוגות מחץ - שם הזרוע הקרבית של ההגנה*. הוקם ב-1941 בפיקודו של יצחק שדה*, חבריו התגייסו לשירות קבוע, התאמנו ועבדו בקיבוצים ואף הקימו היאחזויות חדשות. היו בו גם פלוגה ימית (פלי"ם, עסקה בהבאת מעפילים ובחבלה ימית), מחלקה גרמנית (נועדה לפעול נגד גרמניה הנאצית), מחלקה ערבית ועוד. הופעל גם במאבקים הפנימיים ביישוב (נגד האצ"ל בימי ה"סזון" וכן בפרשת ספינת הנשק אלטלנה) ונגד הבריטים. לקראת מלחמת העצמאות היו בו 4 גדודים, ו-2 התארגנו במהלכה; כולם השתתפו במבצעים השונים ונלחמו בכל החזיתות. בהמשך התארגנו גדודי הפלמ"ח ב-3 חטיבות, יפתח, הנגב והראל. אחד מכל חמישה לוחמי הפלמ"ח נפל במלחמת העצמאות.

הפנינים (22) ב 4

אבנים יקרות הנוצרות בצדפות מסוימות כתגובה לגירוי עם חדירת גרגר חול. משמשות לקישוט, הן בשרשראות והן כשהן משובצות במתכות יקרות בידי הצורפים*.

הפרגים [שביל] (14) ב 14

משמות הפרחים שנבחרו לשכונת פליטי הספר בשל צבעם האדום כדי להזכיר את הקרבנות שנפלו במלחמת העצמאות. פרח בר נפוץ הידוע בעיקר בצבעו האדום העז, אך קיים גם בסגול, וכן בצהוב ובלבן. המין פרג תרבותי נקרא בלטינית פּאפּאווּר סוּמְנִיפּוּס – היינו הפרג נוסך השינה – מפני שמזרעיו המרובים מפיקים את האופיום ונגזרותיו: סם ההרגעה מורפיום, התרופות קודאין ופאפאוורין, ועוד. יש המתקשים להבדיל בינו ובין פרחים אדומים אחרים; ראו נורית*.

הפרדס (16) ב 2

לזכר הפרדס היהודי הפרטי הראשון: בסמוך למקומו של רחוב זה, קילומטרים ספורים מיפו וממש ליד הכפר הערבי סומייל, הקימו דוד דב פלמן ורעייתו שרה איטה את ביתם ונטעו פרדס זה עוד בימי העלייה הראשונה. האלמנה וילדיה המשיכו לגור בבית המבודד ולטפח את הפרדס. לימים היה הכפר הערבי בגבולה המזרחי של תל-אביב – היום פינת ארלוזורוב – אבן גבירול – ועל הפרדס עומד היום בניין העירייה. (פרדס הוא שם כולל לנטיעות של עצי הדר, מהגידולים העיקריים בארץ-ישראל מאז העלייה הראשונה, בעיקר בשפלה ובמישור החוף.)

הפרטיזן היהודי (20) א 3

צעירים יהודים שברחו מהגיטאות ולחמו בנאצים במסגרת יהודית או מעורבת ברוסיה, פולין, יוגוסלביה, סלובקיה ועוד.

הפרסה (5) ד 1

נעל ברזל שנועצים בחלק הקרני ברגלו של הסוס, החמור או הפרד, וצורתה חצי עיגול. בהשאלה – צורת חלק מעיגול או מאליפסה: כך נראה הרחוב בצהלה הנקרא בשם זה.

הצבי (18) ב 1

שבועון שהקים בן יהודה* בירושלים, ויצא לאור בשנים 1884-1899. אחריהן הוציא לאור עיתון בשם השקפה ועיתון בשם האור. מ־1908 חזר והופיע הצבי כיומן. בגלגוליהם השונים נועדו העיתונים להחדיר את השימוש בשפה העברית וכן שימשו כלי במאבק נגד "היישוב הישן" (החרדי), שהוקיע את בן יהודה על התעקשותו לדבר ולכתוב בעברית. שם העיתון מרמז ל"ארץ הצבי", כינויה של ארץ-ישראל, שחיים בה פרטים רבים מבעל-חיים עדין ואצילי בשם זה, קרוב משפחה של היעל, אוכל עשב ומעלה גירה, צבעו חום-אדמדם ובית גידולו בהרים ובמישור. עמד על סף השמדה וניצל ממנה עם הקמת המדינה. ראו גם המגיד, הצפירה ועוד.

הצבר [שביל] (14) **ב 4**
 צמח קוצני בשרני הנראה חסר עלים. צבר מצוי נפוץ מאוד בארץ-ישראל, והגיע אליה ממקסיקו. הוא עשוי פרקים-פרקים ירוקים, והערבים השתמשו בו כגדר. הפרי, הנקרא אף הוא צבר, נראה כחבית קטנה, ולאחר שמסירים קליפה קוצנית - ציפתו אדמדמה ומתוקה; כמעט מאז ראשית התחדשות היישוב בארץ כינו יוצאי אירופה את ילידי הארץ בשם הפרי המקובל בפי הערבים בשיבוש קל, סברס, לאמור: דוקרניים או מכל מקום מחוספסים; וכדי לעדן את פסק הדין, היו שהוסיפו: קוצניים מבחון ומתוקים מבפנים.

הצדף (27) **ג 1**
 מסוגי המעטה הקשה של רכיכות, שרבות כמותן מצויות בים התיכון. עם מות הרכיכות, נסחף הצדף עם הגלים ומוטל אל החוף. בסמוך נמל יפו הישן ורחובות ששמותיהם קשורים בים ובספנות.

הצורפים (22) **ב 4**
 אומנים שעיסוקם היה במלאכת זהב וכסף והתרכזו ברחוב זה ליד השער הישן של יפו. לצדם פעלו החלפנים*.

הציונות [שדרות] (15) **ד 1**
 התנועה שקמה כדי לחלץ את העם היהודי ממעמדו כמיעוט בקרב העמים שבתוכם ישב באמצעות הקניית ריבונות במולדתו ההיסטורית בארץ-ישראל. התנועה היתה פרי הגותו של הרצל*, שכתב את המצע בספרו *מדינת היהודים*, ויזם את הקונגרס* הציוני הראשון בבול* 1897 שבו הותוותה התכנית המעשית הראשונה. בעבר היו כאן שדרות או"ם, אבל בעקבות קבלת ההחלטה בעצרת האו"ם המשווה את הציונות לגזענות (1975) הוחלף שם הרחוב; ב-1991 יזם האו"ם החלטה על ביטול ההשוואה המבזה, והחלטת הביטול עברה ברוב עצום.

הציפורן [שביל] (14) **ב 4**
 צמח בר וצמח תרבותי הניחן בפרח עדין בעיקר בגוני ורוד ואדום ובעל ניחוח נעים. מינים אחדים משמשים להפקת שמן אתרי.

הצלף [שביל] (14) **ב 4**
 מן הצמחים הנפוצים בארץ-ישראל, שיח בר השורד גם בתנאים מדבריים. פרחי המין צלף קוצני משמשים למאכל: אוספים אותם לפני שהם נפתחים, וכובשים אותם בשמן או בחומץ.

הצנחנים (5) ג 2

חיל בצה"ל. הדגם שלפיו הוקם היה חיל שאנשיו צנחו ליעדם במלחמה או במסגרת תפקידי מודיעין ועוד מעבר לקווי האויב; במלחמת העולם השנייה התפרסמו צנחנים מארץ-ישראל, ובהם חנה סנש* וחביבה רייק*. פעולת הצניחה הקרבית המרשימה הראשונה בצה"ל היתה במתלה במסגרת מבצע קדש*, ונועדה ללכוד את הצבא המצרי גם מהעורף. היום עוברות היחידות המובחרות אימוני צניחה, וזאת נוסף על חטיבת הצנחנים הסדירה ויחידות המילואים.

הצפירה (20) ב 2

כתב עת עברי, שבועון ויומון, שנוסד בווארשה ב-1862 בידי סלוניםסקי* והופיע - לסירוגין - עד 1927. בין עורכיו היו סוקולוב* וגרינבוים*. בשנים 1915-1921 ו-1926-1927 היה הפטמ* מעורכו. בשנותיו המאוחרות תמך ברעיון הציוני. השם ניתן לרחוב שהיו בו מערכות עיתונים ובתי דפוס, וכפי שהוסבר בדיעבד גם משום שעבר במקביל למסילה ונשמע בו הד צפירת הרכבת.

הצרי (26) ב 2

נטף הנזכר בתנ"ך בין סממני הקטורת וכן שימש לרפואה: "הצרי אין בגלעד אם רופא אין שם" (ירמיהו, ח).

הקברניט (27) ג 2

רב החובל, מפקד הספינה בשעת ההפלגה, קפיטן בלעז. בסמוך נמל יפו הישן ורחובות בעלי שמות הקשורים לים ולספינות המהלכות בו.

הקונגרס (21) ג 3

כינוסי ההסתדרות הציונית העולמית שהיו הגוף העליון שלה שבו נבחרו כל המוסדות של התנועה הציונית. הראשון בהם התקיים בבזל* שבשווייץ ב-1897 כמימוש יזמתו של בנימין זאב הרצל* שזכתה להיענות מפתיעה.

הקיקון (26) ב 2

צמח בר גבוה למדי הזורע את עצמו בצורה יוצאת דופן: פריו מתפוצץ ומטיח את זרעיו למרחקים. הוא ידוע בערכו הרפואי - זרעיו מכילים שמן קיק, אך גם כצמח רעיל - יש בו אלקלואיד מסוכן. היום משמש השמן המופק ממנו בתעשיית הכימיה. אמנם בסמוך עוד רחובות מן הצומח, אך הקיקון קשור ליפו כרחוב תרשיש*, באשר הוא נזכר בתנ"ך בהקשר דרמטי: הופעתו, הרווחה שמצא בו יונה* הנביא מקרני השמש וכמישנתו שהיו למשל: "אתה חסת על הקיקון אשר לא עמלת בו ולא גידלתו, שכן לילה היה וכן לילה אבד; ואני לא אחוס על נינוה, העיר הגדולה, אשר יש בה הרבה משתיים-עשרה רבו [ריבוא] אדם [...] ובהמה רבה" (יונה, ד).

הקישון (21) ד 3
 נחל המנקז חלק מעמק יזרעאל למאגר כפר ברוך ונשפך למפרץ חיפה. מקורותיו בהרי שומרון ליד ג'נין ובחלקו המזרחי הוא נחל אכזב. דווקא חלק זה מוזכר בשירת דבורה* בתנ"ך כאתר שבו טבעו בנחל הכנענים במרכבותיהם, שכן הגשם מילא את האפיק החרב: "גם שמים נטפו, גם עבים נטפו מים [...] נחל קישון גרפם, נחל קדומים, נחל קישון" (שופטים, ה).

הקליר, אלעזר (המאה ה־7 לספירה) (16) ב 2
 מגדולי הפייטנים בזמנו. חי בארץ־ישראל מאות שנים אחרי הגלות ומרד בר כוכבא*, חיבר פיוטים לכל המועדים והותיר את חותמו בתפילות. נודעה לו השפעה על הפייטנים שפעלו אחריו. סגנונו נחשב קשה להבנה וכונה "אץ קוצץ", כשם אחד מפיוטיו הסתומים. חוקרי לשון מוצאים מכמנים לא ישוערו בשפתו ובחידושי הלשון שלו.

הקלעים (25) ג 1
 משמות הרחובות הקשורים במלחמת העצמאות. לכבוד מיומנותם של חיילי צה"ל בשימוש ברובה.

הקנאים (24) ב 1
 מחוללי המרד נגד הרומאים שפרץ בשנת 66 לספירה. מנהיגיהם, שעמדו בראש הלוחמים במצור על ירושלים, היו שמעון בר גיורא* ויוחנן מגוש חלב*. קבוצה קיצונית עוד יותר נקראו סיקרים. הקנאים נקטו עמדות ופעולות שאילצו גם את המתונים להצטרף אליהם. הם לחמו בצבא רומי בחירוף נפש – עד נפילת ירושלים וחורבן בית המקדש.

הקק"ל – ראו קרן קיימת לישראל

הקרן (25) ג 1
 בליטה בראשם של כמה בעלי־חיים, בעיקר מן הפריים, שאותה מעבדים זה אלפי שנים ככלי קיבול (לאבק שריפה) ולשתייה (שיכר) וכן ככלי שבו תוקעים בקרב ובראש השנה. מכאן שיש למלה זו משמעות הן בתחום הצבאי והן בתחום המוסיקה – ככלי נשיפה ממתכת; בסמוך רחובות בעלי שמות משני התחומים. בנוסף יש לקרן משמעות בתחומי האור (קרני השמש, למשל) והכלכלה (קרן חיסכון, ועוד).

הקשת (25) ג 1
 השתברות קרני השמש בעוברן דרך טיפות הגשם היוצרת חצי עיגול בעל שבעה פסים בצבעים שונים. נזכרת לראשונה בפרשת המבול בתנ"ך: ונראתה הקשת בענן; "וזכרתי את בריתי..." (בראשית, ט). ממשמעות ראשונה זו

נגזרו שימושים נוספים: חלק מהיקף העיגול (גזרה); כלי מלחמה קדום בתבנית כזאת העשוי מעץ או מקרן, בעל מיתר הנמתח לשם שיגור חצים; וכלי עזר לנגינה בכינור ובכל קבוצת הכלים הנקראים בשמו, כלי הקשת. גם לרחוב תבנית כזאת.

הר נבו (16) ב 1

פסגת רכס ממזרח לים המלח ובקעת יריחו, שממנה השקיף משה רבנו על ארץ-ישראל לפני מותו, מאחר שלא הורשה להיכנס אליה: "עֵלָה אֶל הַר הָעֵבְרִים הַזֶּה, הַר נְבוֹ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרֵחוֹ, וְרָאָה אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אֲנִי נוֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאֶחְזָזָה; וַיִּמַּת בְּהָר אֲשֶׁר אַתָּה עוֹלָה שָׁמָּה [...] כִּי מִן־הָרָאָה אֶת אֶרֶץ, וְשָׁמָּה לֹא תָבֹוא" (דברים, לב).

הר סיני (21) ד 2

ההר בחצי האי סיני שבו ניתנה התורה לישראל. נקרא תחילה "ההר" בלבד (שמות, יט), בהמשך אותו פרק נאמר "והר סיני עשן כולו", ובתנ"ך נקרא גם חורב: אליהו הנביא הלך "ארבעים יום וארבעים לילה עד הר האלהים חֲרֹב" (מלכים א, יט). לפי סברה אחת – ההר שלמרגלותיו מנזר סנטה קתרינה.

הר ציון [שדרות] (21) ג 3

מהרחובות ששם קשור בתקומת ישראל ובמלחמת העצמאות. מההרים שעליהם בנויה ירושלים: ההר שהעניק לעיר את שמה שהוא המקור לשם ציונות. נמצא בדרום-מערב העיר העתיקה, וכאן היתה העיר העליונה בימי בית שני. לפי המסורת, כאן קבור דוד המלך*. כאן היה אתר לחימה חשוב במלחמת העצמאות. היום מצוי בהר גם מרתף השואה, אתר זיכרון לנספים. כנסיות אחדות נבנו כאן למן התקופה הביזנטית.

הר ציון [סמטה] (21) ג 4

ראו לעיל.

הראב"ע (21) ג 3

ראשי תיבות שמו של הרב אברהם בן [אבן] עזרא* (1092-1164), משורר, מדקדק עברי ומגדולי החכמים בזמנו. נולד בטולדו שבספרד, ורוב ימיו חי בקורדובה. הראשון שכתב את כללי הדקדוק העברי בעברית – ולא בערבית, השפה המדעית של זמנו. בפרשנות לתנ"ך דבק בפשט המקרא, למרות ויכוח עז שהיה עליו לקיים על כך. שירתו רציונלית, הולמת את תפיסתו כפילוסוף. עסק גם באסטרונומיה, במתמטיקה וברפואה. הרחוב נקרא בראשי תיבות שמו, כדי להבדילו מהרחוב שהוסב על שם משה אבן עזרא*.

הראובני, דוד – ראו דוד הראובני

הראל (5) ג 3
מחטיבות הפלמ"ח* שלחמו במלחמת העצמאות, וכן שם המבצע לפתיחת הדרך לירושלים שבמהלכו התארגנה. מפקדה הראשון של החטיבה היה יצחק רבין*, והיא פעלה בכיבוש הקסטל ובמבצעים נחשון, דני, אל ההר, יואב וחורב; כחטיבה בצה"ל פעלה גם במבצע סיני*, ובמלחמת ששת הימים* – לחמה באזור ירושלים כחטיבת מילואים.

הרא"ש (21) ד 4
ראשי תיבות שמו של הרב אשר בן יחיאל (1250–1327), מגדולי הפוסקים. נולד בגרמניה, למד מפי רבי מאיר בן ברוך מרוטנבורג, המהר"ם, וירש אותו כראש הקהילה היהודית בארץ זו. היגר ב-1303 לספרד, היה לרב הראשי של קסטיליה ונפטר בטולדו. נחשב לגדול חכמי ההלכה בדורו.

הרב קוק – ראו קוק, אברהם יצחק הכהן, הרב

הרבי מבכרך (22) א 3
סיפור של היינריך היינה*, על חיי היהודים בעיר בכרך שבגרמניה בימי הביניים. היינה החל בכתיבת הסיפור ב-1822 ולא סיים אותו; הסיפור הבלתי גמור זכה לתרגומים אחדים לעברית מאז 1886 (יעבץ*, פורסם בהמליץ*).

ובכל זאת היינה וד'ישראל!

שנים רבות סירבו חברי ועדת השמות העירונית לקרוא לרחובות על שם יהודים מומרים. אפילו מי שלא המירו דתם בפועל – אלא הוריהם גידלו אותם בלי זיקה ליהדות, כבנימין ד'ישראלי – נחשבו פסולים, בוודאי משורר כהיינריך היינה, שהתנצר כדי לקבל משרה אוניברסיטאית. ובכל זאת קשה היה להתעלם משני אישים אלה, שאהדתם היתה נתונה לבני עמם. הוחלט אפוא לתת לרחובות שמות של יצירות: בשכונה הגרמנית ליד יפו ניתן לרחוב שם הרבי מבכרך לפי סיפור של המשורר היינה; ואילו רחוב אחר ביפו נקרא על שם ספרו של ראש ממשלת בריטניה וחיביבה של המלכה ויקטוריה, בנימין ד'ישראלי, טנקרד – אלא שכאן התחכמו ובחרו בשם התרגום של יהל"ל*, נס לגויים. ברבות השנים השתנה הלך הרוחות, והיינה זכה לרחוב על שמו.

הרבי מויטבסק (1730–1788) (26) א 2
 השם שבו נודע הרב מנחם מנדל, מראשי עליית החסידים הגדולה מאירופה לארץ־ישראל ב־1777. נולד בויטבסק, למד מפי רבי דב בר המגיד ממזריץ', ממייסדי החסידות, ונשא לאשה את בתו של רבי ישראל מרוז'ין*. חיבר את הספר פרי הארץ ועוד. בני חברתו, שמנתה מאות עולים, התיישבו בצפת; אבל עקב מריבות עם ה"מתנגדים" (תלמידי הגר"א*), עברו לטבריה.

הרבי מלילוב (לעלוב) (26) א 2
 רבי דוד בירמן (1746–1804), שהקים שושלת חסידית בעיר זו בפולין. היה תלמידם של רבי אלימלך מליז'נסק ושל החוזה מלובלין.

הרבי מפשיסחא (26) ב 2
 רבי יעקב יצחק בן אשר (1766–1813), שכונה גם היהודי הקדוש. נחשב לגאון יוצא דופן, היה ראש ישיבה באפטא ונעשה לאוהד החסידות. היה חתנו של הרבי מלילוב*, נסע בהשפעת חותנו לחוזה מלובלין והיה לתלמידו.

הרבי מקיטוב (26) א 2
 רבי אברהם גרשון (נפטר ב־1761), גיסו של הבעש"ט*. תחילה חלק על מייסד החסידות וסופו שהצטרף אליו. היה ראשון החסידים שעלו לארץ־ישראל (ב־1747) והתגורר בחברון ובירושלים. לא העמיד שושלת חסידית.

הרבי מקוצק (26) א 2
 רבי מנחם מנדל מורגנשטרן (1787–1859), בן יהודה לייב. נולד בגוריי שבפלך לובלין בפולין ונחשב מצאצאי רבי דוד הלפרין, מראשוני החסידות. למד מפי החוזה מלובלין והרבי מפשיסחא*. הקים שושלת משלו ב־1827. הפגין הבנה בלתי מצויה בתלמוד ובפוסקים. בעשרים שנות חייו האחרונות הסתגר בחדר קטן בביתו ולא התיר לאיש לבקרו.

הרבי מקרלין (26) א 2
 רבי אהרן פרלוב (1746–1772) בן יעקב המכונה "הגדול" – להבדיל מרבי שלמה גוטליב (נרצח ב־1782) הנושא אף הוא אותו כינוי. רבי אהרן היה מתלמידיו של דב* בר, המגיד ממזריץ', והפיץ את החסידות בליטא. הקים שושלת ארוכה. (רבי שלמה היה מתלמידיו והקים שושלת באותה עיר.)

הרבסט, קרל (1864–1919) (6) ב 3
 ממייסדי ההסתדרות הציונית בבולגריה. נולד בצ'כיה, היגר לבולגריה, היה מתרגם – בין היתר תירגם את מדינת היהודים של הרצל לבולגרית – ועיתונאי, ציר לקונגרסים הציוניים הראשונים.

הרדוף (5) ד 4
 שיח ירוק עד בעל פרחים גדולים, ורודים או לבנים. נזכר בתלמוד במסכת סוכה. המין הגדל על גדות הנחלים רעיל מאוד. בשם הצמח נקרא קיבוץ שהוקם בגליל התחתון ב־1982.

הרוגי מלכות (5) ג 4
 עשרת החכמים הגדולים בארץ־ישראל שנהרגו על קידוש השם במאה ה־2 לספירה, לאחר מרד בר כוכבא*, מפני שהתעקשו ללמד תורה למרות האיסור שהטיל על כך הקיסר הרומי הדריאנוס (ומלכותו מכונה "רשעה"). היו בהם רבי ישמעאל כהן גדול, ששתק למרות העינויים האיומים שמא יחרב העולם בצעקתו; רבי עקיבא* שסרקו את בשרו במסרקות ברזל והוציא את נשמתו בקריאת "שמע ישראל"; ואחרים שנשרפו עם גווילי התורה שלימדו ובמיתות משונות אחרות. הסיפור מופיע בתלמוד ובמדרשים קדומים. עולי הגרדום* תחת שלטון תורכיה העות'מנית והמנדט הבריטי, מיוסף ליזנסקי ועד אבשלום חביב, מכונים הרוגי מלכות של העת החדשה.

הרודיון (19) ד 2
 מצודה שנבנתה בפקודתו של המלך הורדוס בראש הר הנקרא היום באותו שם, ולמרגלותיו יישוב. יוסף בן מתתיהו מעיד כי הורדוס גם נקבר בה (בשנת 4 לספירה). לאחר נפילת ירושלים בשנת 70 לספירה נמלטו אחרוני הלוחמים היהודים לשלוש מצודות (האחרות הן מְכֹר ומצדה*). בימי מרד בר כוכבא* שימשה כמפקדה לוגיסטית של המורדים.

הרותם (20) א 3
 שיח בר גדול שעליו מעטים או מחטניים ומיניו גדלים בערבה, בנגב ובמדבר יהודה אך גם במישור החוף. נזכר בתנ"ך, לפחות במקום אחד, כצמח המעניק צל: בבורחו מפני איזבל ישב אליהו הנביא תחת רותם (מלכים א, יט).

הרטגלס, מקסימיליאן אפולינארי (1883–1953) (12) א 2
 מראשי הציונות בפולין. למד משפטים, השתתף בוועידת הלסינגפורס ב־1906 (ראו הלסינקי), והיה ציר בסיים, בית הנבחרים הפולני, בשנות ה־20. ביקר בארץ־ישראל פעמים אחדות במהלך שנות ה־30, הצליח לעלות לארץ־ישראל ב־1940 ועבד בסוכנות היהודית. עם קום המדינה היה מנכ"ל משרד הפנים בממשלה הזמנית.

הרטוב (19) ג 3
 מושבה חקלאית יהודית בהרי יהודה, ואחר כך תחנת רכבת על המסילה מתל־אביב לירושלים. המושבה נוסדה ב־1884 על אדמות שרכש המיסיון הנוצרי בלונדון כדי להושיב בה

יהודים שימירו את דתם. משהתברר כי המתיישבים אינם נוטים לכך, נמכרה הקרקע לאגודה יהודית מבולגריה, עזרת אחים. המושבה נחרבה בפרעות 1929, הוקמה מחדש ובמלחמת העצמאות היתה בסיס לכוחות ההגנה; בין היתר יצאו ממנה הל"ה* בדרכם לגוש עציון; נעזבה מעט לאחר מכן ונהרסה בידי הערבים, ואחרי המלחמה קמה בה חוות לימוד אך רוב תושביה לא שבו לגור בה.

הרימון (15) **ד 2**
 עץ לא גדול שפרותיו גדולים ואדומים, שופעי עסיס. משבעת המינים שבהם התברכה ארץ־ישראל ושמו נשזר בשמות יישובים רבים, עתיקים וחדשים, ובהם עין רימון (יהושע, טו), גבע רימון (זכריה, יד) ובימינו בית רימון (קיבוץ בגליל התחתון), כפר רומאן (במערב שומרון) ורימונים (במזרח שומרון) ואפילו שכונות כמו גת רימון (ליד פתח תקוה). מקובל להתברך בו, ולקוות לרוב טוב כמניין גרעיניו המרובים והעסיסיים.

הרכב (20) **ב 1**
 מלה נרדפת למכוניות. בסמוך בתי מלאכה לתיקוני רכב ורחובות המקצוע, יד חרוצים ועוד.

הרכבי, אברהם אליהו, ד"ר (1835–1919) (19) **ד 1**
 מזרחן, היסטוריון וחוקר כתבי הגאונים והקראים. נולד בפלורוס. למד בישיבת וולוז'ין ובאוניברסיטת פטרסבורג, שבה הוענק לו תואר דוקטור. מ־1870 שימש באוניברסיטה זו מרצה להיסטוריה של המזרח התיכון הקדום. נוכח התנגדות למינוי יהודי למרצה, הועבר לספרייה הציבורית ושימש בה מ־1877 כראש המחלקה לספרות יהודית ולכתבי יד מן המזרח. פירסם מחקרים רבים וזכה בתואר אצולה מטעם הצאר.

הרכבת (21) **ג 2**
 כלי תחבורה ותעבורה שהחל להתפתח באנגליה במאה ה־19. הרכבת הראשונה בארץ־ישראל פעלה בקו מירושלים ליפו מ־1892. בשנות ה־30 נסלל רחוב זה לאורך המסילה, ונקבעה בו התחנה השנייה – הראשונה היתה ביפו.

הרכש
 שם סמלי מרומז: כינוי למבצעי קניית נשק במחתרת; בעזרתו הדפו כוחות מן היישוב העברי התקפות מצד הערבים בימי שלטון המנדט, ולחמו בערבים ובבריטים ערב מלחמת העצמאות ובמהלכה.

הרמלין, יוסף (1923–1994) (5) **ד 2**
 מראשי זרועות הביטחון. נולד באוסטריה, עלה לארץ־ישראל ב־1939 ושירת בצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה.

בשנת 1948 לחם במבצע "נחשון" ובקרבות נוספים. לאחר מלחמת העצמאות היה לאיש קהיליית המודיעין וכיהן בתפקידים שונים הן בשירות הביטחון הכללי, השב"כ, והן ב"מוסד". התמנה לסגן ראש השב"כ ועמד בראש ארגון זה בשנים 1963–1974. עם סיום שירותו הביטחוני היה שגריר ישראל באירן ובדרום אפריקה ועוד. בשנת 1986 נקרא לסייע לשב"כ להיחלץ מתקופת משבר בעקבות פרשת "אוטובוס 300", וכיהן מחדש כראש השירות עד 1988.

הר"ן (19) ד 3
ראשי תיבות שמו של הרבי נסים (רבי נסים) גירונדי (1320–1380), רופא ופוסק הלכות, מגדולי החכמים בדורו. כתב פירוש לספרו של יצחק אלפסי* ולכמה ממסכתות התלמוד.

הרצוג, יצחק אייזיק הלוי, הרב ד"ר (1888–1959) ד 4
רבי ראשי לארץ-ישראל בתקופת המנדט ובעשור הראשון למדינת ישראל. נולד בפולין והיגר עם הוריו לבריטניה. הוסמך לרבנות וכן למד תחומים שונים ומגוונים באוניברסיטאות והשלים עבודת דוקטורט בכימיה. נעשה רב ראשי באירלנד ב-1925. לאחר מותו של הרב קוק נקרא לשמש רב ראשי לארץ-ישראל ועלה ב-1937 לירושלים. בשנות מלחמת העולם השנייה והשואה פעל להצלת רבנים ותלמידי ישיבות מליטא שעברו בזכות מאמציו ליפן דרך שטחי ברית-המועצות. עם תום המלחמה פעל לחלץ ילדים יהודים ניצולי שואה ממנזרים שבהם הוסתרו. אזרח כבוד של תל-אביב ב-1946, וחתן פרס ישראל לספרות תורנית לתשי"ח-1958. בנו חיים הרצוג (1918–1997) היה הנשיא השישי.

הרצל, בנימין זאב [תאודור], ד"ר (1860–1904) ד 2
מחולל התנועה הציונית וחוזה מדינת ישראל. נולד בבודפשט, למד משפטים בווינה, בירת הקיסרות האוסטרו-הונגרית, ופעל בה – רכש תואר ד"ר למשפטים, היה עיתונאי בווינה, כתב מחזות, פיליטונים וסיפורים, והיה שליחו של עיתון וינאי בפריס (1891–1895). עסק בשאלה היהודית במחזה הגיטו החדש פרי עטו (1894), ובעקבות משפטו של אלפרד דרייפוס* הגיע למסקנה שאין פתרון לאנטישמיות אלא בהקמתה של מדינת היהודים. כתב ספר בשם זה (1896) ובעקבותיו התכנס בבזל* ב-1897 הקונגרס הציוני* הראשון שבו הותוותה תכנית שעיקרה השגת "מקלט בטוח במשפט העמים לעם היהודי בארץ-ישראל". במאמצים דיפלומטיים בלתי נלאים נפגש עם ראשי מדינות אירופה ועם הסולטן התורכי כדי לבקשם לתת יד להקמת מדינה יהודית. בחן

אפשרויות שונות להתיישבות, אם בשולי ארץ-ישראל ואם הרחק ממנה. בקונגרסים הבאים הוקמו הכלים הפיננסיים – אוצר ההתיישבות והקרן הקיימת*. ברומן מרתק פרי עטו, אלטנוילנד (ארץ ישנה-חדשה) שנדפס ב-1902, לפני פולמוס אוגנדה, תיאר כיצד תיראה מדינה יהודית לכשתקום בארץ-ישראל ב-1923. סוקולוב* תירגם את הרומן בשם תל-אביב, ושם זה היה המניע למתן השם לעיר העברית הראשונה. הגימנסיה העברית* שקמה ביפו נקראה בשמו, הרצליה; הבניין הראשון שלה הוקם לימים בפינת הרחוב הנושא את שמו, הרחוב הראשון באחוזת בית ובתל-אביב. על שמו נקראת העיר הרצליה שהוקמה מצפון לתל-אביב ב-1924. הרצל מת והוא בן 44 בלבד, אך הכלים שבנה – הקונגרס והמוסדות הכספיים והאחרים – איפשרו 44 שנים לאחר מותו את הקמתה של מדינת ישראל. עצמותיו הובאו ב-1949 לקבורה בהר הנושא את שמו בירושלים.

הרצל, אברהם (1888–1973) (18) א 3

חבר כנסת, תומך עקבי בהתיישבות בכל רחבי ארץ-ישראל. נולד באוקראינה, הוסמך לרבנות, נאסר עקב פעילותו הציונית והוגלה לסיביר. ברח ממקום גלותו, עלה לארץ-ישראל ב-1914 ועבד כפועל חקלאי בפתח-תקווה. פעל לשחרור יהודים שנכלאו בידי העות'מנים (בהם אנשי ניל"י*) שהיו שנואים על חבריו), היה ממייסדי אחדות העבודה וההסתדרות הכללית, חבר הוועד הפועל הציוני מ-1921 וחבר הוועד המנהל של הסוכנות* מ-1929. היה תמיד עם מקימי כל יישוב חדש, וח"כ מקום המדינה עד 1969. בשנותיו האחרונות פעל להקמת בתי אבות. חתן פרס ישראל על תרומה למדינה ולחברה תשל"ב-1972.

הרקפת [שביל] (14) ב 4

צמח רב שנתי בעל פקעת, מפרחי ארץ-ישראל. בארץ הפרח ורוד (עם נטייה לארגמן או לסגול), ובאירופה הוא עשוי להיות צהוב. במינים התרבותיים – פרחים גדולים, מסולסלים ובצבעים שונים. (בשם הפרח נקרא יישוב הקהילתי שהוקם בגליל התחתון המערבי ב-1981).

הררי, חיים (1883–1940) (12) א 2

מורה סופר ומתרגם. נולד בלטביה, עלה לארץ-ישראל ב-1896 ולמד בבית הספר החקלאי מקוה ישראל – ואחר כך באוניברסיטת ז'נווה ב-1903–1906. ב-1919 היה לדוקטור באוניברסיטה זו. מ-1906 לימד בגימנסיה העברית הרצליה*. היה מראשוני תל-אביב. תירגם ועיבד מחזות, ואף שיחק וביים. מיוזמי הקמתו של מוזיאון תל-אביב. רעייתו יהודית הררי הנציחה את דמותו ברומן הביוגרפי בין הכרמים (1947). בנם הוא יזהר הררי (1908–1978), חבר הכנסת מקום המדינה עד 1973.

הרתם - ראו הרתם

השוטר [כיכר] (17) **ג 4**
 לזכרו של רב-שוטר שמואל ויצמן שנפל על משמרתו ב-22 במאי 1972 בהגינו על שלומם וביטחונם של תושבי העיר. שוטר הוא מי שנמנה עם כוחות שמירת הסדר וביעור הפשע. במאבק זה הוא מעמיד את עצמו כחיץ בין האזרח ובין יסודות אלימים.

השומר (22) **א 1**
 ארגון חשאי שקיבל על עצמו להוציא את השמירה במושבות מידי הערבים כדי להפסיק את התלות בהם. מייסדיו (1909) היו אנשי העלייה השנייה* ובהם מניה וישראל שוחט*, יצחק בן צבי* ואלכסנדר זייד*. קדם לו ארגון השומרים בר גיורא*. ססמתו של ארגון השומר היתה כשם שירו של יעקב כהן (1881-1960), "בדם ואש יהודה נפלה, בדם ואש יהודה תקום". חברי השומר הקימו את כפר גלעדי*, נאבקו נגד אנשי נילי*², הצטרפו לגדוד העבודה על שם יוסף טרומפלדור ועוד. עם הקמת ההגנה* הצטרפו אליה כל חבריו, אך כמה מהם המשיכו בפעילות מחתרתית נפרדת (ראו מניה וישראל*).

השומרון (21) **ג 2**
 אזור הררי גדול בלב ארץ-ישראל. משתרע דרומה לעמק יזרעאל, ממזרח לנחל עירון (ואדי עארה) ולשרון, ממערב לבקעת הירדן, ויחד עם יהודה שמדרום לו היה גרעין הממלכה בימי בית ראשון (ישראל) ושני (החשמונאים). בירתו לפני ההתנחלות היתה שכם, והוא ניתן לשבט אפרים (ונקרא הר אפרים). את העיר שומרון (סבסטיה) הקים עמרי, והיא היתה לבירת הממלכה עד החורבן ב-721 לפנה"ס. בתנ"ך מסופר כי האשורים יישבו כאן עם אחר במקום ישראל, ובני העם שהובא קיבלו את שם המקום - שומרונים. שם הרחוב הועתק סמוך לתחנה המרכזית הישנה עם אזורי הארץ האחרים.

השופט נופך (1879-1929) (16) **א 1**
 השופט היהודי הראשון שפעל בתל-אביב מטעם ממשלת המנדט. יצחק נופך נולד בבֶּלְרוֹס, למד ברוסיה ובתורכיה והוסמך במשפטים. עלה לארץ-ישראל ב-1919, וכיהן כשופט שלום ביפו. ב-1923 היה לשופט בתל-אביב. לימים שימש כיועץ משפטי לעיריית תל-אביב.

השופטים (16) **ב 3**
 מנהיגי השבטים אחרי מות יהושע* ולפני שהומלך שאול*. מינוים נעשה לצורך השעה, כשהיה צורך במנהיג צבאי, והם פעלו כ-200 שנה, מעתניאל בן קנז ועד שמשון. כמה מגיבורי ספר שופטים זכו ברחובות על שמם*: שמגר, ברק, דבורה, וכן בת יפתח.

השופר (25) ג 1
 כלי נשיפה צבאי ופולחני העשוי מקרן של אייל (זכר לעקדת יצחק) או של יעל. קולו נשמע במעמד סיני, ובימי קדם שימש לאזעקה, לכינוס הצבא, וגם להכרזה על חג. "אם יִתְקַע שופר בְּעִיר, וְעַם לֹא יִחְרְדוּ?" שואל הנביא (עמוס, ג). ראש השנה נקרא בתנ"ך יום תְּרוּעָה, כי המצווה המרכזית בו היא התקיעה; תוקעים בימי הסליחות כדי לעורר לתשובה, תוקעים בראש השנה בבית הכנסת לפני תפילת מוסף ובמהלכה, וכן תוקעים עם סיום תפילת נעילה במוצאי יום הכיפורים.

השוק (21) ד 2
 דוכנים וחנויות ברחוב או במבוי מקורה שבהם מוכרים מכל הבא ליד במחירים נמוכים יחסית. חנויות תבלינים אכן הפיצו ניחוחות ברחוב זה וברחובות הסמוכים, אך חלקם שינו את פניהם.

השוק [סמטה]
 ראו לעיל.

השושנים [שדרות] (5) ג 1
 צמח רב שנתי בעל בצל, פורח בעולם כולו במגוון מינים וזנים. הידועים ביותר הם שושן צחור – המין היחיד הגדל בר בארץ־ישראל, ופורח בכרמל ובגליל העליון; ושושן נמרי הנפוץ בסין וביפן. רווח הבלבול בין הוורד והשושן (או השושנה): בדרך כלל מגדלים בגינות ורדים – בעלי קוצים ופרחים המדיפים ניחוח עז – ולא שושנים.

השחף (27) ג 1
 עוף ים גדול למדי: אורך המין הגמדי 27 ס"מ, ואורך השחף הימי – 73 ס"מ. צבעו לבן עד אפור, הראש עשוי להיות חום, הגב – שחור, והמקור – אדום או צהוב. שוכן לחופי אגמים, ימים ונמלים. בסמוך רחובות נוספים שלשמש זיקה אל הים.

השחקנים (6) א 2
 לזכרם של שני אמני המשחק היהודים, שמעון דז'יגן (1905–1980) וישראל שומכר (1908–1961), שהפליאו לעשות בהומור ובסאטירה בידיש על הבמה. הופיעו בפולין, ולאחר מלחמת העולם השנייה – עלו לארץ ושיחקו על במותיה.

השחר (22) א 2
 ירחון עברי שנדפס בווינה – לא ברציפות – ב־1868–1884 בעריכת פרץ סמולנסקי* והטיף להשכלה עברית ולתחייה לאומית. סייע בגיבוש הרעיונות של חובבי ציון* ובהפצתם. בין משתתפיו היו בן יהודה*, יל"ג*, לילינבלום* ופרישמן*. מששת הרחובות הראשונים של תל־אביב.

השיבולת (26) **ב 3**
 התפרחת המזינה בראש גבעול של מיני דגן שונים ובהם החיטה*, השעורה*, הכוסמת, שיבולת השועל והשיפון*.

השיטה (20) **ב 3**
 עץ בעל פריחה צהובה, שורד באקלים מדברי. משום כך שימשה עצתו להקמת המשכן בימי הנדודים שאחרי יציאת מצרים (שמות, כו), והיה בין העצים שיפריחו את המדבר לפי הנבואה (ישעיהו, מא). נזכר בהקשר מזעזע בשירו של ביאליק: "החמה זרחה, השיטה פרחה והשוחרט שחט" ("על השחיטה").

השיירות (25) **ג 1**
 לכבוד כלי הרכב שנסעו בשיירות בימי מלחמת העצמאות, כשהדרכים היו בחזקת סכנה. אילתרו להם "שריון", והם עשו את דרכם ליישובים הנצורים, בראש ובראשונה לירושלים, לא פעם תוך קרבות קשים. השיירות סיפקו ליישובים אלה נשק, תחמושת, תרופות, מזון וכן כוחות תגבורת.

השילוח (20) **ב 4**
 ירחון עברי שיסד אחד העם* באודסה וראה אור ב-1896 – 1925. שימש כלי ביטוי להוגי דעות ולסופרים של תקופת התחייה*, שרבים מהם פירסמו בו את יצירותיהם הראשונות. בין עורכיו היו גם ביאליק* וקלויזנר*. בסמוך רחובות נוספים על שם כתבי עת ומאספים.

השיפון (27) **ג 2**
 מחמשת מיני הדגן. האחרים הם החיטה*, השעורה*, הכוסמת ושיבולת השועל.

הש"ך (21) **ד 4**
 ראשי תיבות של שם הספר שפתי כהן, שחיבר שבתאי [בן מאיר] הכהן (1621–1662), מגדולי הפרשנים של שולחן ערוך* לרבי יוסף קארו*. נולד בליטא, פירסם את ספרו בהיותו בן 24 בלבד והכריע בין רבי יוסף קארו מייצג מסורת ספרד ובין רבי משה איסרליש* מייצג מסורת אשכנז (אשתו של הכהן, מחבר הש"ך, היתה מצאצאי האחרון). כתב ספרים נוספים, שימש כדיין בווילנה ונמלט ללובלין מאימת הקוזקים של חמלניצקי, ממנה לפראג* ועד הלישווי שבמורביה, שבה נפטר.

הש"ך [סמטה] (21) **ד 4**
 ראו לעיל.

השֵׁבֶל (20) **א 3**
 שם סמלי, בציווי – הרבה דעת – כמו רחובות אמק* וחזק*.

השל"ה (17) **ג 1**
 ראשי תיבות כינויו של רבי ישעיה הלוי הורוביץ (1565-1630), שנקרא "השני לוחות הברית" ואף "השל"ה הקדוש" על שם ספרו שני לוחות הברית. נולד בפראג, היה רב ומקובל, עלה לארץ-ישראל ב־1621 והתגורר בצפת* אך עם מותו נקבר בטבריה*. בכתובת ספרו הושפע מקבלת האר"י* ומרבי יוסף קארו*. לספרו, שדיבר בזכות עבודת שמים מתוך שמחה, היתה השפעה על החסידות.

השלום [דרך] (15) **ג 3**
 מצב של יחסי שכנות טובה, בעיקר בין עמים ומדינות. בתולדות המין האנושי זו שאיפה נאצלת יותר מאשר מציאות – כמעט שאין זמן שבו מלחמה אינה מתחוללת במקום כלשהו על פני כדור הארץ. לגבי רוב הציבור בארץ היה זה אחד מהיעדים העיקריים שאליהם שואפות הציונות* והמדינה. עם תום מלחמת העצמאות נחתמו ב־1949 הסכמי שביתת נשק עם מדינות ערב במטרה להגיע לשלום – אך חוזה שלום ממשי ראשון נחתם רק ב־1979 עם מצרים (בגין* וסאדאת); וב־1994 עם ירדן (רבין* וחוסייין).

השלושה (20) **א 1**
 לזכרם של שלושה ממפקדי ההגנה* בתל-אביב, יחזקאל בן דוד, שורה אושרוביץ וישראל שחורי, שעלו על מוקש ב־20 ביולי 1948 ליד הכפר הערבי ג'מזו, כשסימנו את מערך המשלטים* להגנת בן שמן*.

השלכת [שדרות] (21) **ג 3**
 הנשירה השנתית של עלי העצים, שהיא ממאפייני הסתיו. הגן שנקרא כך תחילה, בין רחוב הכרם ורחוב הירקון, היה נטוע כולו עצים נשירים, העומדים חשופים בימות הגשמים. היום – רחוב בדרום העיר.

השנית (22) **א 2**
 עשב או שיח בר. הבולט במינים הגדלים בארץ-ישראל הוא שנית גדולה בעלת הפרחים הארגמניים, ויש גם שנית מתפתלת בעלת פרחים ורודים. כשביקש דארווין לתאר מנגנון המונע האבקה עצמית בפרחים (הטרוסטיליה), הוא עשה זאת באמצעות שנית גדולה.

השעורה (26) **ב 2**
 מחמשת מיני הדגן. האחרים הם החיטה*, השיפון*, הכוסמת* ושיבולת השועל. וכן משבעת המינים שבהם התברכה ארץ-ישראל. ייתכן שהאדם גידל אותה עוד לפני שהכיר את החיטה.

השפלה (21) ג 2
 חבל גבעות בארץ־ישראל, בין מישור החוף המשתרע דרומית לאזור השרון* ובין הרי יהודה ממזרח והרי שומרון מצפון; מדרום לה נמצא הנגב. בימי התלמוד כונה חלקה הצפוני שפלת לוד, והדרומי – שפלת יהודה. שם הרחוב הועתק סמוך לתחנה המרכזית הישנה עם אזורי הארץ השונים.

השקמה (26) ב 2
 עץ גדול, ירוק עד, קרוב משפחה של התאנה*, מעצי ארץ־ישראל ופרחיה. פריו (בערבית: ג'ומס) משמש למאכל ועצתו – לבנייה. הרחוב נועד להנציח את העצים העתיקים ממין זה שהיו חלק מהנוף של חולות תל־אביב ורק מעטים מהם שרדו – בגן יעקב ליד היכל התרבות וברחוב המלך ג'ורג'. (ראו שבע השקמים.)

השרביט (24) ב 1
 מקל קצר שבו אוחז המנצח כדי שחברי התזמורת או המקהלה יזהו את הנחיותיו. בסמוך רחובות ששמותיהם מתחום המוסיקה והתיאטרון.

השרון (21) ג 2
 רצועת החוף של ארץ־ישראל מדרום לכרמל ומצפון למישור החוף שגבולו הירקון, ובין הים להרי השומרון ורמת מנשה. לאורכו עברה דרך הים ממצרים למסופוטמיה. היה זה אזור פורה בימי בית ראשון ושני, שאותו החריבו במתכוון הכובשים המוסלמים אחרי תבוסת הצלבנים כדי למנוע פלישה נוספת. נשאר בשממונו עד שהחלה ההתיישבות היהודית בסוף המאה ה־19. מאז מלחמת העצמאות עד מלחמת ששת הימים* היה בו המקום הצר ביותר במדינה – 14 ק"מ מהגבול עם ירדן ועד הים. שם הרחוב הועתק סמוך לתחנה המרכזית הישנה עם אזורי הארץ השונים.

התאנה (15) ד 2
 עץ גדול שפריו בשרני ומתוק ונאכל טרי או מיובש. משבעת המינים שבהם התברכה ארץ־ישראל, וסמל לחיי שלוה: "וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו מדין ועד באר שבע כל ימי שלמה" (מלכים א, ה). לפי סברה אחת היה זה פרי עץ הדעת שממנו אכלו חוה ואדם בגן עדן.

התבור (22) א 2
 הר בלב עמק יזרעאל, ניצב לבדו וחולש על סביבותיו. גובהו 588 מטרים. היה מיושב בתקופות שונות. על קדושתו לנצרות – כאן עבר ישו טרנספיגורציה, שינוי דמות – אפשר ללמוד ממתן שם זה להרים בעולם. על ההר שרידי מבצר צלבני וכן מנזר וכנסייה פרנציסקניים.

התבור [סמטה]**2 א (22)**

ראו לעיל.

1 ג (27)**התורן**

עמוד גבוה ועבה, שאליו מתחברות קורות הרוחב, המפרשים והחיבל. באניות מפרש היו שניים ושלושה תרנים. בסמוך רחובות נוספים ששםם שאוב מתחום הימאות.

4 א (22)**התחייה**

שיבה לחיים. שם סמלי הקשור בתקופה בתרבות העברית, אך גם מנציח את נס שיבתו של העם היהודי לארץ-ישראל הבא לביטוי גם בשמות רחובות סמוכים: שארית ישראל, קיבוץ גלויות, התקומה ועוד.

4 ב (20)**התיבונים**

ארבעה דורות של בני משפחת תיבון (תבון) שפעלו בספרד ובצרפת במאות ה-12 וה-13 והיו מתרגמים בעלי שם מערבית לעברית: יהודה בן שאול (1120-1190) נולד בגרנדה שבספרד, ברח מפני המוח'דין, עסק ברפואה ובלמוד תורה, תירגם לבקשת ראשי קהילת לונל בדרום צרפת, שבה מצא מקלט, את *חובות הלבבות** של רבנו בחיי אבן פקודה; כן תירגם את *אמונות ודעות לר' סעדיה גאון**, את *תיקון מידות הנפש לר' שלמה אבן גבירול**, את *הכוזרי** לר' יהודה הלוי*, את *ספר הרקמה וספר השרשים לר' יונה אבן ג'נאח**. בנו, שמואל (1160-1230), נחשב לגדול המתרגמים העבריים בימי הביניים – בין תרגומיו: *מורה נבוכים לרמב"ם*, שעמו התייעץ בהתכתבות לגבי התרגום, וכן *שמונה פרקים, מאמר תחיית המתים ואיגרת תימן*; תירגם גם מספרי אבן רושד, וכתב פירוש לספר קהלת (פסלו ניצב במרכז העיר גרנדה בחבל אנדלוסיה שבספרד). בנו, משה, נולד במרסיי, שאליה עבר אביו שמואל ב"ר יהודה, תירגם את *ספר המצוות ומלות היגיון לרמב"ם*, וכן מספרי אבן רושד, אל-פאראבי, טברזי, אבן סינא, ועוד (נפטר ב-1283). יעקב בן מכיר (1236-1307) היה בן בתו של שמואל, המציא כלי מדידה באסטרונומיה ועסק בתרגום ספרי מדע.

התלמי, יהושע (1880-1957)

2 א (22)
סופר ועיתונאי, ממייסדי תל-אביב. נולד בגליציה, למד בברלין ובבית ספר גבוה לחקלאות, היה מעוזריו של ברנר* בלונדון, עלה לארץ-ישראל ב-1907 ועבד כפועל, מורה ופקיד, מזכיר גימנסיה הרצליה*, ממייסדי שכונת נחלת בנימין*. לא היה ידוע בשמו העברי או הלועזי (רדלר-פלדמן) כשם שנועד בשם העט שלו: ר' בנימין. היה חבר ועד אגודת הסופרים וממייסדי ברית שלום שחתרה להבנה עם הערבים.

התמר (15) **ד 2**
 אחד ממיני הדקל*, ובראשו - 20 מטרים ויותר מהקרקע - אשכולות פרי מתוק באותו שם. באזורים מדבריים זהו ממקורות המזון העיקריים. גם הגזע משמש מקור למזון - סוכר ויין. לולב, ענף שטרם נפתח, הוא מארבעת המינים שעליהם מברכים בסוכות, יחד עם האתרוג*, ההדס* והערבה*. נזכר בתנ"ך בהקשר זה: הלולב נקרא "כפות תמרים" (ויקרא, כג). יש דעה שלפיה פרי זה הוא משבעת המינים שבהם התברכה ארץ-ישראל: שכן "דבש" הנזכר בהקשר זה אינו אלא הסוכר המהווה את רוב ציפת הפרי הבשרנית; אחרים גורסים כי מדובר בחרוב.

התנאים (8) **א 4**
 חכמי ארץ-ישראל במאות 3 לפנה"ס - 2 לפנה"ס, שדיוניהם בתורה שבעל פה קובצו בשישה סדרי המשנה*. תנא הוא בארמית מי ששנה, שינן או למד. לפי מסכת אבות הראשון בהם היה שמעון הצדיק "משרידי כנסת הגדולה"; האחרון היה רבי יהודה נשיא, שחתם את המשנה. עד הלל ושמאי היו חמישה זוגות - נשיא הסנהדרין ואב בית דין; מכאן ואילך היו שישה דורות נוספים של חכמים שדנו בהלכות כסדרן, ובהם חכמי החורבן ומי שהיו בעשרת הרוגי מלכות*.

התנופה [שביל] (21) **ג 4**
 מה שמקנה הפעלת כוח לדומם ולחי, לעצמנו ואף לפרץ יצירתו ולמחשבה. בסמוך רחוב המרץ.

התניא (17) **ג 2**
 ספר היסוד של חב"ד* שחיבר מייסד זרם זה בחסידות, רבי שניאור זלמן מלאדי (1745-1813). נקרא גם "ליקוטי אמרים" וכותרת המשנה, "ספרם של בינוניים", חוזרת לאמירה כי בראש השנה נגזר דינם של צדיקים גמורים ושל רשעים גמורים; הספר טוען כי למעשה כולנו בינוניים - ולכן יש לנו תקווה. עקב הלשנה נאסר הרבי; את יום שחרורו, יט בכסלו, חוגגים חסידי חב"ד כחג הגאולה.

התעודה האדומה (27) **ג 1**
 כינוי למסמך שניתן לעולה שירד מהספינה בנמל יפו הסמוך תמורת דרכונו. הדרכון נשאר בידי פקידי ההגירה העות'מנים, כדי שאפשר יהיה לוודא שבעליו לא נשאר בארץ-ישראל מעבר ל-3 חודשי שהייה שאושרו לו. נקרא גם הפתקה האדומה. רחוב זה, לא הרחק מנמל יפו, נקבע לזכר אותו נוהל של שלטון זר.

התערוכה [דרך] (13) ג 4
 הרחוב מוביל למקום שבו נפתחה ב-1934 תערוכת יריד המזרח תחת סמל הגמל המעופף. מדינות אירופה והמזרח הציגו בה את תוצרתן. לימים עברו גני התערוכה לשדרות רוקח. (ראו עמוד 176).

התעשייה (20) ב 1
 שם כולל למפעלי חרושת. בסמוך רחובות המלאכה, המסגר, התושייה ועוד, כולם באזור בתי המלאכה.

התקוה (20) א 3
 שכונה שהקימו ב-1936 עובדי עיריית תל-אביב יוצאי ארצות מוסלמיות. נקראה על שם שירו של נפתלי הרץ אימבר* שהתקבל כהימנון לאומי. בשיר "תקוותנו" היו תשעה בתים. היום אנו שרים שני בתים בלבד; בבית השני הוכנסו תיקונים ברוח הציונות ב-1905 בידי מטמן-כהן*. הנעימה מתבססת על מוטיב עממי המתנגן בין היתר גם בפרק וְלִטְבָּה (מולדבה או מולדאו) ביצירה מולדתי של סְמֵטנָה. מאחר שהשכונה נבנתה ללא תכנון וללא מערכת ביוב, סירבה תל-אביב לצרף אותה לתחומה, והדבר קרה רק עם קום המדינה.

התקומה (22) א 4
 שם סמלי המנציח את העם היהודי שחזר וקם, ואת נס שיבתו לארץ-ישראל. רעיון זה בא לביטוי גם בשמות רחובות סמוכים: קיבוץ גלויות, התחייה ועוד.

התרסי - ראו שמעון התרסי

התשעים ושלוש (20) א 2
 מהרחובות המנציחים את מורדי הגטאות וחללי השואה. נערות ונשים יהודיות במספר הזה, שלפי המסופר בחרו להתאבד כדי שלא ליפול לידי חיילים נאצים בגיטו וארשה שבפולין, ואולי בגיטו קרקוב. מחקר היסטורי לא מצא סימוכין לפרשה מעין זו. מהחוקרים יש הנוטים להניח כי על היווצרות השמועה השפיעו תיאורים בדבר מעשי אונס והתאבדות הרבה לפני המאה ה-20, אבל ידוע שהיו מקרים של התאבדות גם במהלך השואה, וייתכן שהיו גם מעשי אונס - למרות חוקי הגזע הנאציים שאסרו זאת.

יריד המזרח (קצה רחוב דיזנגוף)

בשנת 1933 הקצה הנציב העליון ארתור ווקופ שטח בחצי האי, באזור שבו נשפך הירקון לים, לצורך הקמת יריד קבע לתערוכות. באותה תקופה היתה זו דרך לשיווק רעיונות שנחשבה פופולרית בעולם. היזמה היתה של חברת "מסחר ותעשייה", אך כאיש ציבור ראה מאיר דיזנגוף בתערוכות מקום קבוע לירידי המזרח ומרכז מסחר גם לסוחרי אירופה. "תל אביב היא העיר האירופית ביותר במזרח, וסגולה זו יש בה חשיבות מרובה," כתב ביולי 1933 בחוברת ידיעות אחרונות בעריכת א"ז בן ישי.

קבוצת אדריכלים בראשות אריה אלחנני תיכננה את בנייני הקבע של התערוכה. סמל היריד עוצב על ידי אריה אלחנני בדמות "הגמל המעופף": הגמל, סמל המזרח, פורש כנפיים. ביריד הפגינו מיטב האדריכלים את יכולתם בסגנון האדריכלות הבין-לאומית. את המבנה המרכזי תיכנן האדריכל ריכרד קאופמן. היה זה ארמון "תוצרת הארץ", מבנה דמוי אנייה. שטח גדול הוקצה לתצוגות של האימפריה הבריטית, והוקמו ביתנים של פולין, נורבגיה, רומניה, צרפת, איטליה, לבנון, בולגריה, בלגיה ועוד. ביתנים מיוחדים הוקצו לגופים כלכליים בארץ. היריד הגדול נפתח במקום זה במרס 1934, ו־600,000 איש מכל רחבי העולם ביקרו בו. בשטחו הוקם לונה פרק, ואחת החוויות המצמררות בו היתה "קיר המוות". הביתן הבלגי היה האהוב ביותר על הילדים, מפני שחולקו בו ללא תשלום חפיסות שוקולד בלגי.

מעבר לשער המהודר נמשכה השדרה הראשית עד לרחבה שעליה נערכו טקסים ומופעים. ברחבה זו שרד הפסל "הפועל העברי" בעיצוב אריה אלחנני.

בביתן האיטלקי נערך ב־26.12.36 קונצרט הפתיחה של התזמורת הארצישראלית בניצוחו של ארטורו טוסקניני*. מאות אנשים שנתרו ללא כרטיסים המתינו ליד הקיר החיצוני, למרות הגשם, כדי לשמוע לפחות כמה צלילים. בתקופת מלחמת העולם השנייה הפך השטח לבסיס צבאי בריטי, ולאחר מלחמת העצמאות – לסדנת רכב של צה"ל. מאז, זה עשרות שנים, משמשים המבנים כמוסכים ובתי מלאכה. מצבם הידרדר, חלקם נהרסו, הגמל נעלם, אך התכנית היא שכל חצי האי הזה של הירקון, המהווה מתחם היסטורי חשוב, ישוחזר וישומר.

